היינט „Radomer-Kielcer Leben“ 34 (784) — Opłata pocztowa — uiszczona ryczałtem. XVI·טער יאָהרגאַנג פּרייז 25 גראָשען

ראַדאָמער-קעלצער לעבען

ŻYCIE RADOMSKIE KIELECKIE

Radom, dnia 25 Sierpnia 1939 r.
ראַדאָם, פרייטאָג י. אלול תרצ״ט
טעלעפאָן פון רעדאַקציע 18 - 15

אָבטיילונג פאַר קעלץ
פאַר׳ן אינהאַלט פון די אַנאָנסען איז די רעדאַקציע נישט פאַראַנטוואָרטליך.

אָבטיילונג פאַר אָסטראָוויעץ אָפּאַטאָוו, וויערשזבניק
און סביבה

אויפרוף

צו אַלע מתפּללים פון בית הכּנסת (שוהל) אין ראַדאָם

אין די קומענדע „ימים נוראים״ וועט אין שוהל דאַווענען דער חזן ה׳ **ראַנטאַל** מיט א גרויסען איינשטודירטען כאָר אונטער די לייטונג פון דיריגענט **דורמאַשקין.**

צוליב די גרויסע אויסגאַבען וואָס די שוהל דאַרף מאַכען, ווערען אַלע מתפּללים געבעטען אויסצוקויפען פּלעצער ווי אויך די פרויען אין „עזרת נשים״. פון זונטאָג פ׳ תבא אָן, וועלען יעדען טאָג פון 6 אוייגער ביז 8 אָוועגד דיזשורירען די גבאים אין פּאָליש און פערקויפען „שטעדט״. יעדער וועט בעקומען א צעטעל און א איינטריטס-קאַרטע.

דער וואָס וועט זיך פריער נישט פערזאָרגען מיט א פּלאַץ אין שוהל ווי אויך אין „עזרת נשים״, וועט קיין איינטריט נישט האָבען אין שוהל אין די קומענדע ימים נוראים. —

בכדי אויסצומיידען אונאַנגענעמליכקייטען און זיך פערזיכערען מיט א בעקוועם אָרט אין שוהל ווי אויך אין די „ווייבער שוהל״, דאַרף מען אין פערלויף פון די קומענדע וואָך איינצוצאָהלען פאַר א פּלאַץ.

מיט אכטונג

די גבאים פון בית-הכּנסת דפּה ראדום

קאַסירער: יעקב גאָלדבערג,
מענדל קירשענצווייג, זיסל בערקמאַן, אביגדור זיידענוועבער.

**די אַלע געשעצטע פריינד און בעקאַנטע
וועלכע האָבען אָבגעגעבען דעם לעצטען כבוד
אונזער הייס-געליבטער און אייביג-
אונפערגעסליכע מוטער**

רויזע סערצאַרז ג. ע. מבּית סוכמן

דאַנקען מיר פון טיפען האַרצען

די טרויערנדע קינדער און פאַמיליע.

ג. ע. רויזע סערצאַרז מבּית טוכמאַן

אלמנה נאָך ר׳ **משה** ז״ל, געוועזענע גוטס-בעזיצערין

איז פרייטאָג ג. אלול תרצ״ט (18 שערפּיען) געשטאָרבען

און אין דעם זעלבען טאָג אין קעלץ צו איהר אייביגער רוה געקומען

וועגען וואָס עס זענען מודיע די אין טיפען טרויער פערבליבענע

**זיהן, טעכטער, שנירען, איידעמ׳ס
און איינניקלעך.**

FELCZER
A. Finkielsztein
Radom, Rwanska 8 tel. 11-12
powrócił

צו די שלשים פון ישראל יעקב דיאַמענט ז״ל

דינסטאָג י״ד אלול תרצ״ט (דעם 29 שערפּיען 1939 יאָהר)

8 א זייגער אָוועגד קומט פאָר אין לאָקאַל פון דער געז. „עזרה“ טראַוגוטטא 52

א טרויער-אַקאַדעמיע

געווידמעט דעם אָנדענק פון פערדינספולען געזעלשאַפטליכען עסקן, גרינדער און לאַנג-יעהריגער פּרעזעס פון דער גמ״ח קאַסע אין ראַדאָם

ישראל יעקב דיאַמענט ז״ל

פערוואַלטונג און קאָמיטעט.

דערמיט ווערט בעקאַנט געמאַכט, דאָס פון 24-טען שערפּיען ה. י. האָבען זיך אָנגעהויבען

איינשרייבונגען פון קאַנדידאַטען אויף די

דערגענצונג׳ס-פאַך-שולע

ביי דער יודישער גמינע אין ראַדאָם

די איינשרייבונגען קומען פאָר טעגליך ה. י. אין די שעה׳ן 7—9 אָוועגד.

די קאַנדידאַטען דאַרפען זיך מעלדען אין לאָקאַל פון דער פאָווּשעכנע שולע א. נ. יאָסעלעוויטש, פּלאַץ יאַגעלאָנסקי נומ. 8.

די לייטונג פון די פאַך-שולע

ביי דער יודישער קהלה אין ראַדאָם.

KIEROWNICTWO SZKOŁY

Niniejszym podaje do wiadomości iż dn. **24** sierpnia b. r. wznowione zostały ZAPISY kandydatów do

Pr. Szkoły Dokszt. Zawod.

Gm. WYZN. ŻYD. w Radomiu.

Kancelarja Szkoły przyjmuje zapisy uczni codziennie od godz. 6-ej do 9-ej wieczór w lokalu Szkoły powsz. im. Joselewicza Pl. Jagelonski 8

KIEROWNICTWO

מי שטרח בערב שבת — ישתה בשבת!...

יעדער פּראַקטישע באַלעבאָסטע ווייסט בעצייטענס צוצוגרייטען די וואָנדערבאַרע משקה פון א פּעקל עקסטראַקט — קאָנצענטראַט פון „פּיווקאָל״ מיט׳ן גלאָק, בכדי צו האָבען פערטיג אויף שבת דאָס דאָזיגע זעהר געשמאַקע געטראַנק (עהנליך צו שוואַך ביר) וואָס מאַכט פערדייען די שבת׳דיגע מאכלים

»Piwkol« z dzwonkiem

אויסאַרבייטונג פון דער פאַבריק »Jawa« z dzwonkiem אין ראַדאָם

אויפפאָדערונג

דאָס עהרען-געריכט ביים צענטראַלען פאַרבאַנד פון האַנדוו. און קליין-אינדוסטריעלער פערבאַנד אין דער פּוילישער רעפּובליק אָבט. אין ראַדאָם רווינסקא 1 פאָדערט אויף דעם חבר שמחה (סימטשע) זילבערשטרום צו שטעלען זיך צום עהרען-געריכט גערופען דורכ׳ן חבר מאיר גוטמאַן זונטאָג דעם 27 היינטיגען מאָנאַט פּינקטליך 8^{30} אָוועגד.

בעמערקונג: די אויפפאָדערונג איז די לעצטע. אין פאַל דער חבר זילבערשטרום וועט זיך נישט שטעלען צום עהרען-געריכט, וועט דער סכסוך זייערער וואָס איז אייגענטליך שוין אָנגעהויבען און נישט פערענדיגט געוואָרן, — וועט פערענדיגט ווערן אין דער אָבוועזענהייט פון חבר זילבערשטרום,

שמואל וויינשטאָק,
חיים יוסף ראָטבלאַט
אברהם יאַמער.

צו דער ראַדאָמער יודישער בעפעלקערונג!

דעם פאַריגען זונטאָג איז פאָרגעקומען א זיצונג פון אונזער פערוואַלטונג אויף וועלכער עס איז בעהאַנדעלט געוואָרען די אָנפאַלען פון ה׳ פישמאַן אין זיין בלאַט-צאַטינג, פון 18^8 11^8 אויף אונזער זעהר געשעצטען פערוואַלטונג׳ס-מיטגליד ה׳ **לאַנגער** וועמענס איבערגעגעבענער, מסירת-נפש׳דיגער ארבייט לטובת אונזער „בית-יתומים און מושב זקנים״ איז די גאַנצע שטאָדט זעהר בעוויסט. די אָנפאַלען טראָגען בלויז דעם כאַראַקטער פון א נקמה אַקט מצד ה פישמאַן אַלס אָפּגעזאָגטער בעאַמטער פון אונזער אינסטיטוציע דורך דער פאָריגער פערוואַלטונג פאַר זיין נישט עהרליכען ערפילען זיינע פליכטען, וואָס איז געוואָרען ענדעקט דורך ה׳ לאַנגער, וועלכער איז ביי דער פאָריגער פערוואַלטונג אויך געוועזען פערוואַלטער.

די גאַנצע פערוואַלטונג האָט זיך אַרויסגעזאָגט מיט גרויס אָנערקענונג און דאַנקבאַרקייט פאַר אונזער חבר ה׳ לאַנגער פאַר זיין אַרבייט לטובת אונזער מוסד און מיט גרויס פעראַכטונג פאַר ה׳ פישמאַן און געטאַדעלט זיינע מעשים אַלס געמיינהייט און גרויסע חוצפה.

די פערזאַמלונג האָט זיך אַרויסגעזאָגט צו איבערגעבען דאָס די ראַדאָמער יודישע עפענטליכקייט, וואָס מיר ערפילען דאָ.

משיחס צייטען האָבען מיר יעצט, אַזוי ווי עס געפינס זיך אין אונזערע ספרים (בעקבתא דמשיחא חוצפה יסגי) אַ מענש האָט אַזוי פיעל חוצפה. פאַר אונזער „בית יתומים און מושב-זקנים״ האָט ער גאָר נישט געגעבען; נאָר געגאַסען פון אונזערע אָרימע גראָשענס האָט ער פיעל און ער קאָן זיך נאָך ערלויבען אַזוי פיעל צו שאָדענען אונזער נוצליכע אינסטיטוציע און קאָמפּראָמיטירען איהרס א טיכטיגען און איבערגעגעבענעם פערוואַלטונג׳ס-מיטגליד, דאָס איז אַן׳אונדערהערטע זאַך.

**פערוואַלטונג
פון בית-יתומים און מושב-זקנים** אין ראַדאָם

A. HEMPEL

Centrala **Stare Miasto 7** telefon 19 - 70
Filje Zeromskiego 1
Zeromskiego 21
Zeromskiego 59
Traugutta 11

זילט איהר האָבען קלאָרע, זויבערע וועש, נייע גאַרדעראָבעס, שניי-ווייסע פאָרהאַנגען,
גיעס נאָר צו וואַשען און פאַרבען אין דער בעקאַנטער
כעמישער פאַרבעריי און פּראַלניע פון דער ערשטקלאַסיגער פירמע
ווער ס׳האָט זיך ניט איבערצייגט זאָל פּרובען און וועט זיין ענטציקט
פון דער שענער, עסטעטישער און פאַכמענישער ארבייט. ס׳ווערט אויך
געוואַשען אויף טריקען — ביליגע פרייזען! — פּינקטליכע אויספיהרונג
סאָלידע בעהאַנדלונג קומט און איבערצייגט אייך
צענטראַלע: אַלטע שטאָדט 7 אָפּיצ. טעל 70 - 19
פיליעס: זשעראָמסקי 1 טראַוגוטטא 11
זשעראָמסקי 21, זשעראָמסקי 59
ביליג צו וואַשען קאָפּעלושען

דער רוצח פון יודישן מיידל געוואלט שפילן די ראל פון א „ראדאמער וואמפיר"

אין דער געגענד פון שטאדטישען שחט-הויז האבען שבת אווענד שפאצירם גרשון גאלדפארב מיט שרה זיסעל פישמאן. פלוצלינג איז ארויסגעלאפען פון אלטען גארטען אנ'אומבעקאנטער פארשוין, וועלכער איז אנגעפאלען אויפ'ן יודישען פארל. גאלדפארב בעקומענדיג א זעץ מיט דער פויסט אין קאפ איז אנטלאפען, איבערלאזענדיג דאס מיידעל אויפ'ן „חסד" פון דעם אנפאלער. וועלכער האט איהר דערלאנגט מיט א טעמפע זאך איבער'ן קאפ און צוגערויבט דעם בייטעל.

די פרל. פישמאן איז געבליבען ליגען אין א בעוויסטלאזען צושטאנד און דער מערדער איז פערשווינדען אין די ארומיגע סעדער.

ווען זי איז געקומען צום בעוואוסטזיין האט פישמאן גערופען נאך הילף און אויף איהר געשריי זענען אנגעלאפען דורכגעהענדע פאליציאנטען, וועלכע האבען זי אויפגעהויבען און דערוועהענדיג, אז זי איז שווער פערוואונדעט, האבען זיי איהר אוועקגעפיהרט אין פוילישען שפיטאל, וואו ס'איז פעסטגעשטעלט געווארען א שווערע בעשעדיגונג אין מוח-שארבען.

מ'האט אנגעהויבען א געיעג נאכ'ן באנדיט. די אויספארשונג האט אבער אנגעטראפען אויף שוועריגקייטען ערשטענ'ס דערפאר, וואס די פערוואונדעטע האט נישט געקענט אנגעבען קיין גענויע פרטים און מעהר נישט געוויסט צו זאגען, נאר אז דער אנפאלער איז געווען א הויכער, א בלאנדער. און אויך צוליב דעם וואס די מוטער איהרע האט חושד געווען דעם געוועזענעם חתן פון איהר טאכטער.

אבער א דאנק א מערקווירדיגען פאל האט די פאליציי ענטדעקט דעם פערברעכער.

אין דער זעלבער נאכט איז אין די באראקען „די ווייסע קאשארען" אויף ווארשאווסקא 7 פארגעקומען א „זאבאווע" ביי א געוויסע סטאניסלאווא פיעכאטא. אויף דער פערוויילונג איז געקומען צו א געשלעג און איינער פון די „געסט" האט בשעת דער סעודה אריינגערוקט א מעסער דעם איינוואהנער פון די „ווייסע קאשארען", שפיקעלסקי. דעם פערוואונדעטען האט מען אבגעפיהרט אין פוילישען שפיטאל. דעם מעסער-שטעכער האט מען געכאפט און מ'האט איהם קאנפראנטירט אין שפיטאל מיט שפיקעלסקי, וועלכער האט איהם דערקענט. די פאליציי האבענדיג א חשד, אז ער איז אויך דער מערדער פון יודישען מיידעל פישמאן און זי האט באלד נאכדעם קאנפראנטירט מיט איהר. אויך פרל. פישמאן האט איהם גלייך דערקענט. צום סוף האט ער זיך אליין אויך מודה געווען. דאס איז א געוויסער סטעפאן זאגולסקי, וועלכער איז געהאט געקומען פון לובלין מיט דריי טעג צוריק. ער האט זיך געגרייט צו נאך אזעלכע עהנליכע „גאסטראלען", וועלענדיג דא שפילן די ראל אלס „ראדאמער וואמפיר".

שול-קולט-שולע

מיט'ן דערנעהנטערן זיך פון שול-יאהר פערטראכטען זיך די יודישע עלטערן, ועמען זיי האבען אנצופערטרויען די ערציהונג פון זייערע קינדער. דא קומט געוויס אין בעטראכט אין דער ערשטער רייה די פאפולערע שולע „שול-קולט". וועלכע האט א רייכע פערגאנגענהייט אויפ'ן פעדאגאגיש-ערציהערישען געביעט.

די שול-קולט-שולע האט צום נייעס שול-יאהר בערייכערט דעם לערן-פערסאנאל מיט בעדייטענדע פעדאגאגישע כוחות.

די שול-קולט-שולע איז אויך אנערקענט געווארען דורכ'ן קוראטאריום און האט בעקומען עפענטליכע רעכט צוזאמען מיט די אנגעזעהענסטע שולען.

אין משך פון דער לאנגיעהריגער עגזיסטענץ זענען הונדערטער שילער ארויס פון דער שול-קולט-שולע מיט א גרויסער מאס וויסען פון יודישע און וועלטליכע לימודים.

קינא „טשארי"
צו ביליגע פרייזען
שענסטער יודישער פילם
א. נ.
„מיין שטעטעלע בעלז"
מיטן בערימטען יודישען זינגער
משה אוישער

רויזע סערצארז נ. ע.

פאראכטאגן פרייטאג איז פלוצלינג געשטארבן אויף א הארץ-שלאק איינע פון די שענסטע און איידעלסטע געשטאלטן, וועלכע קעלץ האט פערמאגט, רויזע סערצארז נ. ע.

די נפטרת האט נישט גענומען קיין אנטייל אין געזעלשאפטליכען לעבען אין קעלץ, ווייל זי האט געוואלט אויסמיידען פרסום און פאפולאריטעט. זי האט אויך נישט אנערקענט קיין רעקלאמע און שרייענדיגע פילאנטראפיע. פארדאס האט זי אויף איהר שטייגער ביד-רחבה אונטערשטיצט אלץ וואס האט פערדינט אונטערגעשטיצט צו ווערען. אזוי אין שידלאוו, אזוי אין קעלץ האט די פערשטארבענע פאר דער מלחמה אלס גוטבעזיצערין אין גרעסערען פערנעם, בעשיידען און שטיל געגעבען גרויסע נדבות די יודישע אנשטאלטען און פון איהר הויז זענען ארויסגעגאנגען מענשען צופרידענע און געזעטיגטע.

די שוועסטער פון ראש-הקהל פון סטאשאוו ר' וואלף טוכמאן ז"ל האט זי פון דער היים ארויסגעטראגען די שענסטע טראדיציעס, און זיי מיט גרויס שכל איינגעפלאנצט אין איהרע קינדער, וועלכע זענען געווען איהר שטאלץ און פאר וועלכע זי האט איהר שוואך הארץ געאפפערט.

דער פאר 13 יאהר געשטארבענער יחזקאל בריצקאווסקי ז"ל, אינדוסטריעלער אין יענדזעיאוו און דער אונז גוטבעקאנטער דוד פרענקעל יבדיל לחיים זענען איהרע איידעמס. די זעהר פאפולערע פאמיליע ג. לעווין פון ווילנע — ווארשא — ראדאם זענען די מחותנים פון דער נפטרת.

כבוד איהר אנדענקען.

דאס דאפעלטע שפיעל פון „ר' איטשעלע..."

ר' איטשעלע גרין, וועלכער האט געהאט „גרויס" ערפאלג מיט דער היייעהריגער בוסק-אקציע, איז ווידער געפאלען אויף א „געניאלע" המצאה, ווי אזוי אבצוזועלן די אויפמערקזאמקייט פון זיך און ווארפען די שולד אויף א צווייטען, וועלכער האט צו די אקציע קיין שום שייכות נישט.

היינטיגע וואך איז געקומען צו אונז אין רעדאקציע די פרוי אלטע זילבערמאן און איבערגעגעבען, אז איטשעלע גרין האט איהר געהייסען זיך ווענדען צו דער רעדאקציע „ראדאמער קעלצער לעבען", וועלכע פיהרט די בוסק-אקציע.

פרוי זילבערמאן, איז כסדר געגאנגען אין דער עזרה און געבעטען רחמים מ'זאל אוועקשיקען קיין בוסק איהר קראנקער טאכטער חיה שרה, אבער מ'האט זיי נישט רעיעסטריסט, ווייל זי האט נישט פונקט געהאט קיין 50 גראשען צו בעצאהלען איינשרייב-געלד. ערשט היינטיגע וואך, ווען איטשעלע גרין האט שוין לאנג געהאט קאפיטולירט פון זיין משונה'דיגער בוסק-אקציע האט ער דער מוסער געשיקט צו אונז, אריינפיהרענדיג בעוואוסטזיניג דער ארימער פרוי אין א טעות און מאכענדיג זי אזוי-ארום צו-נאר. דאס הייסט ווירקליך א לועג לרש און זיך געשפילט מיט די נערווען פון ארימע קראנקע מענשען.

דאס איז געווען מאנטאג. מיטוואך איז אין אונזער רעדאקציע געקומען דער משמש פון רבין ר' משה'לע, פרומער, מלך לובלינער און געבעטען מ'זאל איהם אבדרוקען א דאנק פאר איטשעלע גרין, וועלכער האט אים געגעבען 50 זל. צושטייער אוועקצושיקען זיין טאכטער קיין בוסק. ר' מלך משמש האט דערצעהלט, אז אזוי האט מען איהם געהייסען טוהן אין דער עזרה און געהן דאנקען דורך אונזער צייטונג. (און ווער איז די עזרה אויב נישט איטשעלע? דאס זאגט דאך בפירוש ה' לעסלאו אויך) אלזא הייסט עס, אז איטשעלע גרין פירט יא אנ'אקציע. אויב אזוי, טא פארוואס האט ער יא געהאט מיטוואך געלד פאר ר' מלך משמש און פאר דער ארימער צעבראכענער פרוי, זילבערמאן האט ער שוין מאנטאג נישט געהאט און אבגעשפאט פון איהר, הייסענדיק זי געהן צו אונז אין רעדאקציע נאך געלד?

נאר אויב איהר מיינט, אז ר' איטשעלע גרין פיהרט טאקיש אנ'אקציע האט איהר א טעות. ר' איטשעלע וועלענדיק פערדעקן זיין מיאוסן דורכפאל האט בעשלאסען צוגעבען עטליכע יודען צו 30—40 זל. און דאס הייסט ביי אים א בוסק-אקציע. און ער הייסט זיך נאך דאנקען דורך די פרעסע, אז די וועלט זאל זעהן וואס ער האט בעוויזן אויפצוטוהן...

אבער אך און וועה צו אזא אקציע, ווען אויף 50 פערגעסטרירטע וועלען פאהרען 5, אדער אין בעסטען פאל 10 מענטשען און דאס אויך מעהר ווי 70 פראצענט אויף אייגענע קאסטען. וואס וועט זיין מיט די איבריגע 45 קראנקע? פארוואס האט דער לינת-הצדק פאראיאהרען געשיקט 80 קראנקע און זיי איינגעארדענט מיט אלעמ?

די רבי'שע חתונה

עהערנעכטען, מיטוואך, איז געפראוועט געווארן אין ראדאם א גרויסע רבי'שע חתונה.

דער רבי ר' משה'לע רובין (דער איידעם פון ר' אלעזר מלך ז"ל) פון שפיטאלנא 2 האט חתונה געמאכט זיין בת-יחידה שפרה'לע מיט'ן זוהן פון פאקשעוניצער רבי'ן פון טורנע. עס זענען געקומען אויף דער חתונה לויטער דבנים און רבייט אין שטריימלעך און מחותנת'טעס אין סאמעט און זייד.

א גאנצע וואך האט מען זיך געגרייט אין רבישען הויף אויפצונעמען די חשוב'ע געסט.

צו דער חופה איז געקומען א געוואלדיגער עולם און ס'האט געהערשט אזא ענגשאפט, אז חתן-כלה מ י ט די מחותנים האבען זיך קוים געקענט דערשלאגען אונטער דער חופה.

חופה-טאג האבן געשטראמט הונדערטער טענשען, פרויען און מיידלעך און אפילו אויך בחורים, אנקוקען די כלה, וועמענס שענהייט אלע האבען בעווינדערט.

די חתונה איז געפראוועט געווארען זעהר פייערליך אויפ'ן רבנישען שטייגער. חסידים האבען געמאכט דאס אמת'ע רקידה'לע און ר' אלי' בדחן פון אזשאראוו האט געשיט מיט גראמען, גמטריות און אויסגעצאצקעטע בדחנישע שטיקעלעך פון וועלכע דער עולם האט געלעקט די פינגער. ביים בעזונגען דעם חתן האט ר' אלי' בדחן זיך גאר שטארק אויסגעצייכענט. מיט דער קאפעליע כליזמרים האט אנגעפיהרט דער בעקאנטער מוזיקער משה וויינשטאק.

ביי דער כלה האט מען זיך געפיהרט א ביסעל מאדערנער. דארט האבען איהרע חבר'טעס, די „בנות" (מיידלעך פון בית-יעקב) געטאנצט טאנגאס, פאקסטראטס און די נייעסטע טענץ.

דער גרויסער התונה-עולם האט פערנומען ערטער אין דענ'ס בית-מדרש, אין רבינ'ס וואהנונג און ביי שכנים.

א גאנצע נאכט זענען געשטאנען הונדערטער מענשען אויף דער גאס און זיך צוגעקוקט צו דער רבישער חתונה.

„מיין שטעטעלע בעלז" אין קינא «טשארי»

אין קינא „טשארי" ווערט דעמאנסטרירט דער שענער יודישער פילם „מיין שטעטעלע בעלז".

דער פילם צייכענט זיך אויס מיט שענע מוזיק, הארציגע לידער און אינטערעסאנטען אינהאלט.

דער בערימטער זינגער משה אוישער בעגייסטערט מיט זיינע געזאנג נומערן: „אב הרחמים", „יקום פרקן", „גרינע בלעטער" און אנד. וועלכע רופען ארויס ענטציקונג ביים צושויער.

עס איז דעריבער קיין וואונדער, וואס דער יודישער עולם, וועלכע וויל פארברענגען געמיטליך צוויי שעה, גייט מאסענווייז זעהן „מיין שטעטעלע בעלז" אין קינא „טשארי".

דרוק ארבעט
ווילט איר האבן הערליכע דרוק
צו ביליגע פרייזען
בעשטעלט נור אין דרוקעריי
פון ד. שיינבוים
ראדאם, זשעראמסקי 21

די דערגענצונג'ס-פאר-שול ביי דער יוד. גמינע האט בעקומען עפענטליכע רעכט

צווישען די צאהל 12 פריוואטע פראפעסיאנעלע דערגענצונג'ס-שולען אין קראקאווער שול-קרייז, וועלכע דאס בילדונג'ס-מיניסטעריום האט ערטיילט עפענטליכע רעכט דורך א פאראדנונג פון 26 טשערוויעץ 1939 נומ. 4106/39 P III געפינט זיך אויך די דערגענצונג'ס-פאך-שולע ביי די יודישע גמינע אין ראדאם.

דאס איז א גרויס געווינס פאר דער שולע, ווייל מיט דעם זעלבען האט דאס קוראטאריום אנערקענט, אז דער ניחא פון דער שולע איז ענטשפרעכענד פאר די דאזיגע רעכט.

טרויער-אקאדעמיע צו די שלשים פון ישראל יעקב דיאמענט ז"ל

קומענדיגען דינסטאג, אין טאג פון די שלושים פונ'ם פערשטארבענעם פרעזעס פון דער גמילת-חסד-קאסע ישראל יעקב דיאמענט ז"ל ארדענט איין די פערוואלטונג און דער קאמיטעט פון דער קאסע, א פייערליכע טרויער-אקאדעמיע.

30 טעג זענען אוועק זינט ישראל יעקב דיאמענט האט פערלאזט די וועלט פון די לעבעדיקע און שוין דורך אט דער קורצער צייט לאזט זיך פיהלען אויף יעדען טריט די גרויסע אבידה, וואס די גמ"ח-קאסע האט געליטען. איצט זעהט מען נאך מעהר וואס פאר א ריזיגער כח דיאמענט איז געווען פאר אט דער אינסטיטוציע, וועלכע ער האט געגרינדעט און געהיטען ווי דאס טייערסטע פון זיין לעבען.

די היינטיגע פערוואלטונג און קאמיטעט ארבייטען געוויס אינטענסיוו. גענוג ענערגיש, אבער פיעל שטארקער, א סך קרעפטיגער וואלטען זיי געווען, ווען ער איז מיט זיי.

חבל על דאבדין ולא משתכחין.

אויף דער אקאדעמיע וועט אנגעוויזען ווערן אויף דער שעפערישער און שוואונגפולער געזעלשאפטליכע טעטיגקייט פונ'ם פערשטארבענעם.

דעם ה' משה בלומאן
צוליב'ן טויט פון זיין
פאטער
דריקט אויס דעם טיפסטען מיטגעפיהל.
מענדל בלזכער עט פרוי.

צום אנאנימ'ען לעזער

אייער פראגע קאן נישט בעריהרט ווערען אין אונזער צייטונג, דערפאר, ווייל אויפ'ן קארטעל געפינט זיך נישט קיין שום אונטערשריפט.

רעד.

דער שענסטער וועג קיין ארץ-ישראל
ס'רעפערירט:
Wydział Wycieczkowy, Trybuny Akademickiej, Warszawa. Marszałkowska 147 | 19
קארעספאנדענץ ביילייגען א פאסט-מארקע

ד"ר ש. הערץ

טאמי און דזשאן.

— פונם ציקל: „דער טאטע און דער זוהן".) —

IV

דע רבי, ר' לוי יצחק שטרעבט א גאַנץ פאָלק אויסצולעזן, נישט קיין פערטל, האַלבס אָדער דריי פיערטעל.

און ווען ער זעהט-איין, דאָס אזאַ נצחון איז דערווייל אונדערגרייכבאַר, קלויבט ער, דער צדיק, בעסער אויס מיתה-במרידה; ער איז מורד במלכות-השמים, פסק'ענט-צו דעם אָרימאַן.

און אזוי דערגרייכט ער מיתה-בנשיקה: אויס ליבע פאַרן פאָלק אַלס גאַנצעס, איידער לעבען אין אַ קאָנצענטראַציע-לאַגער אויף דער גאַנצער וועלט.

יאָ, אָרימער פאַרשער! אַזעלכע ר' יוחנן בן זכאי'ס געפינען זיך אויס אין אַלע יאָהרהונדערטער.

אָט האָסטו דאָך אַ ביישפּיעל אין ר' שניאור-זלמנ'ען.

פונקט אזוי חזר'ן זיך אויך איבער די טיפען פון די יוסף-פלאַוויוס'ס אין דער פערזאָן פון אַ לאָרד הערבערט סעמועל.

פאַר דעם לעצטען געזעגענס געהן שבת אין ירושלים'ער-שוהל דאַוונען, עולה לתורה זיין, באַקומען מפטיר און גלייכצייטיג אָבּרייסען אבר-הירדן פון טראַנס-יאָרדאַניען. אזוי דיקטירט דאָך דאָס קאָלאָניען-מיניסטעריום. און ווי דו ווייסט שלעפּט נאָך זיך איין זינד די צווייטע (עבירה גוררת עבירה) קומט אויס ביי אַ זיצונג אין לאָרדען-הויז אָף ענגלאַנד, ערקלערט ער בקול-רם, אַז עס איז גענוג פאַר יודען צו בלייבן — אין פּאַלעסטינאַ (שפּיי אויס דריי מאָהל און דערמאָן נישט חלילה וחס דאָס וואָרט ארץ ישראל) אַ 40-פּראָצענטיגע מינדערהייט.

און דער צבועק האָט נאָך די העזה פאָהרען צו אונזערע ברידער, צום עמך קיין אַמעריקאַ. שאַפען פאָנדען פאַר די יודיש-דייטשע פליכטלינגען. איר הערט: אַ לאָרד, אַ ענגלישער לאָרד, אַלאַ לאָרד דיזראַעלי. קאָן געבען נישט שאַפען געלד, פּישקע-צדקה אין קרעזוס-לאַנד אָף גרעיט - בריטען, נאָר מוז פאָהרען, ווי יענער בעל-דרשן, אָדער ישיבה-משולח צו די פערמאַטערטע יודישע האָרעפּאַשניקעס אויף דער 2-טער זייט אַטלאַנטיק. אַ חוצפּה, ממש אונדערהערטע, זויגען געלט פון שווערע האָרעוואַניע אין די שאַפען, ביי אַרבייטער, ביי מיידלעך, וואָס קלויבען נדנים. לאָרד הערבערט סעמועל געהט וועקען רחמנות ביי די יעניגע, פון וועלכע ס'גיסט זיך שוויס, איידער זיי פאַראַרבייטען פאַרן טאָג - טעגליכען געברויך.

פאַרוואָס לויפט ער נישט איבער די הייזער פון זיינע גוט-באַקאַנטע לאָרדען אָף גרעיט - בריטען, ביי די אויסגעשטייפטע, פּרעטענסיאָנעלע לאָרדינס. אָט די לעצטע וועט געוויס נישט אויספּעהלען געלד פאַר נאַצי-ליטעראַטור, אויף גוטען פעטען שפּעק, זייד-טוך, זילבערנע, בריליאַנטענע רינגעלעך אַ. ד. ג. ערהאַבענע, ריין-לאָרדישע געברויך-אַרטיקלען! (ניין! לאָרד סעמועל האָלט פאַר נישט פּאַסיג צו ערשיטערן דעם וואויל-געפיהל פון ענגלישע דאַמען; זיי קאָנען דאָך חושד זיין אין לייכטזיניגקייט, איבערגעטריבענע ליידען-באַשרייבונגען פון די דייטשע יודען, און בערנאַרד שאָו קאָן דאָך, אַ סברה, אַרויסשפּרינגען מיט אַ פּריש מייסטערווערק פאַרן ענגלישען טעאַטער-פּובליקום, אויף דער טעמע, „ווי אַזוי עס זעהט אויס די „קאַלטבלוטיגקייט" פון אַ יודיש-ענגלישען לאָרד".

בלייבט ניט מעהר ווי באַקעמפען די אייגענע ברידער, אַזעלכעס איז שוין דאָס געוויסען ביי לאָרדען, אָרישע ווי נישט אָרישע; אַנדערש קען מען קיין לאָרד נישט זיין און דאַצו אַן'ענגלישער.

גיכער, גיכער יונגער היסטאָריקער, זוך נישט מעהר אין דער בריטישער פאַרגאַנגענהייט. קאָנסט נעבען אויסגעפונען דאָרט שטעלען, ווי אַזוי מען איז זיך דאָרט בעגאַנגען מיט אונזערע ברידער; ווי אַזוי מען האָט אָנגעפּאַקט מיט זיי פּיעל, פּיעל שיפען, אַרויסגעשיפּט ווייט, ווייט איבער'ן אַטלאַנטיק. אַרויסגעזעצט אויף פּריש - געבאַקענע קאָראַללען-אינזלען, און דאָרט שטאַרבן זיי אויס ביסלעכווייז, ביז איינער, לויט די אַמאָליגע, אָרישע, אַנגלאָ-זאַקסישע מעטאָדען.

פון אָט דעם שטאַמען-אָב די מיתה-משונות פאַר אונזערע ברידער אינ'ם לאַנד פון ווייסען גולם. דערפריש דיך מיט קאַלטע וואַסער, שליידער אַוועק דאָס בוך וועגען אַדעל-בריטישער היסטאָריע, אַנטלויף שנעלער, שנעלער צו יענער זייט לאָנדאָן, וואו וועסט דיך באַקאָנען מיט'ן פאָלק, מיט'ן פּראָסטען פאָלק.

האָרט ביים טעמזע - אויסגוס אין צפון - ים ליגען אויסגעשפּרייט אויף צעהנדליגער מיילן אין דער לענג, ווי אין דער ברייט, די אַרבייטער-קוואַרטאַלען, די געביידעס, גרויס ווי קליין, אויסגעשוואַרצט, אויסגעשמירט פון דיקען קוימען-רויך, אונענדליכער קוימען-רויך, וועלכער פאַרשוואַרצט די פּאָר לעבענ'ס-יאָהרען ביים עמך. דאָ זעהסטו מעהרסטענטייל פּנים'ער בלאַסע, אָנעמישע, מיעדע פון הונגער און נויט. אָדער קוילען-שוואַרצע „נעגערס" במשך פון אַ גאַנצע וואָך. אַחוץ שבת נאָכמיטאָג-צייט, ווען עס לויפט שוין זיך ריינוואַשען אויף אַ זונטאָג חוג'א. אינמיטען דער וואָך וואָלט דאָס וואַשען פּיעל-צייט אַוועקגערויבט, און דערפון וואָלט דאָך געליטען דאָס גאַנצע הויזגעזונד; רייבט מען פּראָוויזאָריש די הענד, אָט די שווערע מיט אָנגעדראָלטע פון אַ געדיכטע נעץ אָדערן. לאַפּעס, מיט וואָס עס לאָזט זיך: זאַמד, שטיינער, אויסגעהוילטע שלימאַקען-שאָלען, אַבי נישט זינדיגען געגען היגיענע-ריינקייט.

דער חוש פאַר ריינקייט עגזיסטירט ביי איהם שוין ניט פון היינט אָן. ער איז דאָך געבוירען, ערצויגען מיט'ן וואַסער, שטאַרבט אויפ'ן וואַסער; ער בלייבט אויך אַ סוד פאַר אַלעמען, ווי דאָס שטימע, זידענדע וואַסער. זיינע נערווען זענען אויסגעשולטע, אויסגעטרעסירטע בויגזאַמע, ווי דאָס כוואַליענדע וואַסער. פאַרוואָס אָבער ביזטו ענגלענדער ניט בכוח פונאַנדערגיסען ווייט, ברייט דיין נשמה, אויפגעהאָדעוועטע, אויף אָט דער אונבאַוויגבאַרע סטיכיע?

פאַרוואָס איז דיין נשמה אייז-קאַלט, שטייף? דיינע ימים זענען דאָך שטענדיג רייסיג, בייסיג, בלייבען קיינמאָהל פערפרוירען, פאַרשטייפט?

מוז שוין טאַקי פערלוירען געהן יעדע האָפנונג זאָלסט ווען עס איז, זיך אויפהייטערען? ענדליך זיך אויסשטייפען און פונאַנדערלאָזן די צוזאַמענגעצויגענע געזיכט'ס-קנייטשען; און דאָס אויסבייטן אויף אַנ'אָפענהערציגען, פרעהליכען, אונקרעמפּירטען שטריכען-שפּיעל אויף דיין צורת-אלקים?

אפשר וועסטו זיך ענדליך אויסלאָדענען, באַפרייען פונ'ם אייזערנעם פּאַנצער, אין וועלכען שטיקסט זיך און גלייכצייטיג די גאַנצע אַרומיגע סביבה דיינע פון אַלע מיש-מאַש-פעלקער?

מעגליך, אַז'עס וואָלט דיר פאַרשאַטען, ווען מען זאָל פון דיר ביסלעכווייז אַראָבציען די אויבערשטע מאַנטלען, פּראַקען, קליידער און קליידלעך. עס קאָן דיר חלילה אַנ'עוולה פּאַסירען, און אפשר בלייבסטו אויף אַ אמת פערפרוירען, ווי לוט מיט זיינע טעכטער אין די גוטע צייטען...

עס וואָלט געווען איבערגעטריבען מען זאָל חושד זיין אַ גאַנץ פאָלק אין בלויז שלעכט'ס און נאָכמעהר איהם צושרייבען הערצער ווי שטיינער, אייזפערגליווערטע. מיט אַזעלכע מידות צייכענען זיך נור אויס די טשעמבערליינס, די מאַק-דאָנאַלד'ס און זייער גלייכען.

דאָס פאָלק ביי דער טעמזע איז גאַנץ אויף זיין נשמה. האָט אַ פילענד האַרץ, איז שטאַרק עמפּינדליך אויף אַ פרעמדענ'ס וועה-געשריי, שליידערט פון זיך קיין נישט בעצוועקטען האַס, פערמאָגט קיין פערשטאַנד פאַר שנאת-חינם, לאָזט זיך ניט באַוועגען דורך קנאה-געפילען. אָט די דאָזיגע בריטישע פאָלק'ס-מאַסען שטרעבען זיך פונאַנדערשמועסען מיט אַלע איבריגע פעלקער. ווילען אויסגעפונען די געמיינזאַמע שפּראַך.

אָבער וואו איז די שטערונג?

זיי האָבען נאָכנישט געפונען דעם שליסעל צו אָט דער געמיינזאַמער שפּראַך.

ענגלאַנד, דאָס לאָרדען - ענגלאַנד האָלט פאַר נישט געוואונשען לערנען מיט די בריטישע עופה'לעך פרעמדע שפּראַכען. זיי, די פאָלקס-מענשן קאָנען, ס'זאָל ניט זיין געדאַכט, געשטרויכעלט ווערען, דערפּיהלען פון דערווייטענס אַ פרעמדע פיינע נשמה. אפשר נישט פון גרויס אימפּעריאַלער אָבשטאַמונג, אָבער פון גאָט אליין בעגאָבטע, פון בעסטען קוואַליטעט פעדעם אויסגעוועבטע, וועלכע קאָן שאַפען אַ מחיצה צווישען לאָרדען און דעם געוועהנליכען בשר ודם.

Tomy (טאַמי), וואו ביזטו, פאַרוואָס לאָזטו אַלעס אָבטהון אויף דיין חשבון?

טאַמי אַקערט, זייהעט, ברעכט אייזען, טראָגט מיט זיינע הענד פייער, טרייבט מאַשינען, יאָגט שיפלעך, שיפען, פיהרט אויס אַלעס נויטיגעס צום לעבען פאַר ענגלאַנד, האָרעוועט שווער און ביטער אויף אייגענע חיונה. האָט קיין צייט זיך אָבצוגעבען אַ דין וחשבון, מיט כללי-פּראַגען פערנעמען זיך זיינע פאָרשטעהער אין פּאַרלאַמענט. וואָס קאָנען זיך בעסער אומגעהן מיט דעם לאָרדען-פאָלק חייל זיי בעזיצען די קונסט, ווי אַזוי זיך עהנליך מאַכען צו יענע לאָרדען, קאָנען זיך געפונען ביי אויפנאַהמעס אין קינג'ס-הויף.

טאָמי האָט קיין צייט צו קאָנטראָלירען די טעטיגקייט פון זיינע כלל-טהוער'ס; ער האָט זיי בעשאָנקען מיט דעם פולען צוטרוי, אַז מיט איהם קאָן קיין שלעכטס געשעהן אין דער צייט, ווען איהם איז ערלויבט שיקען שליחים אין פּאַרלאַמענט.

דער מאָרגענשטערען האָט זיך שוין אַ היבשע צייט אומגעקעהרט צו מערב און באַגאָסען די אַטלאַנטישע כוואַליעס מיט זיינע מאַטע, אָבגעבליאַקעוועטע שטראַהלען נאָך זיין משמור-נאַכט איבער לאָנדאָן. וועלכע זינקט נאָך אינם נעבעל.

פאַרדאָס הויבט זיך ביסלעכווייז אַרויף העכער און העכער ווי פון אונטער דעם שווערען פוך אַ רויטליך-בלאַהע זון, אַ אויפגעפרישטע דורך די ציטעריגע, אייזקאַלטע וואַסערען, וועלכע פליסען אַיבער'ן לאַ-מאַנש - קאַנאַל פון ווייטען צפון-ים. עס וועקט זיך דער טאָג צו זיין טאָג-טעגליכער עבודת-הבורא.

מוז דען דאָס פישער-פאָלק וואַרטען ביז דאָס גאַנצע, לאָנדאָנ'ס געמויזעכטס וועט זיך אויסניי וואַרפען צום ווילדען וועט-לויף? פיעל בעסער איז דאָך אָבטהון דאָס זייניגע ביי דער נאָך האַלבער נאַכט-שטילקייט, ווען קאָנסט זיך פונאַנדערשמועסען מיט די בעלי-חיות, וועלכע רינגלען דיך אַרום אַזוי פון וואַלד ביי די ים-ברעגען, ווי אויך פון וואַסער.

אפילו די גאָלדענע און זילבערנע פישלעך, וואָס ברויכען זיך איינוויקלען אין די נעצען צום פאַנגען, רעדען דאָך אינ'ם שטילען פריה-מאָרגען מיט גאָר אַנדערען לשון. דאָ צווישטשערען זיי, דאָ פּלאַפּלען זיי אַזוי הויך, דאָס נאָכ'ן אַנלויבען דעם בורא אַ גאַנצע נאַכט, האָבען זיי בעשלאָסען טהון זיין ווילען און ערפילען זייער פליכט לגבי די מענשען-חיות, וועלכע לאָקערען אויף זיי בייטאָג און ביינאַכט.

מיט געוויין, מיט יאָמערליכען געוויין געהען זיי צום צוגעגרייטען דורך מענשען מזבח. לעגען זיך אויס ברייט האַרציג ביז זייער לעצטען גסיסה-אָטהעם, און הויכען אויס זייער ריינע, אומזיניגע נשמות פאַר'ן וואויל און געזונד פון די בעסערע קינדער, דעם בורא העולמ'ס...

אונאויסגעקלערט בלייבט דאָך דאָס ווילדע אָמפּערען זיך פון די פיש מיט די ווייטע אויף הונדערטער קילאָמעטער אויסגעשפּרייטע נעצען.

זאָל דאָס זיין אויס מורא פאַר'ן טויט? זאָגאָר ווען זיי פיהרען אויס אַ געטליכע פליכט, ערנעהרען מיט זייער פלייש דאָס בעסערע מענשען-געשלעכט!

ניין, און נאָכאַמאָהל ניין.

דאָס הייסען זעהר גוט די ענגלישע פישער-פאַנגער. זיי האָבען זיך גוט איינגעלעבט אין די גשמיות ווי אין די רחניות פון זייערע קרבנות. זיי, די פיש, צאַפּלען נישט, גאָט בעהיט, אויס מורא פאַר'ן טויט; עס קימערט זיי, דאָס מיט זייערע קערפּערס וועט מען מאַכען האַנדעל-וואַנדל.

דער געטליכער געפיל, וואָס טרייבט זיי מיט אַזאַ ווילדער קראַפט אין די מענשליכע אָרעמס, ווערט דאָך פערשוועכט דורך די זילבערנע, גאָלדענע אָדער גאָר פאַפּירענע מטבעות, אויף וועלכע מען וועט זיי אויסבייטען.

יאָ, דאָס איז די הויפּט - סיבה פון ג ע ר א נ ג ע ל פון די פיש און פישלעך מיט די אונבאַקעמפּבאַרע נעצען, וועלכע דזשאָן האָט פערשפּרייט איבער אַלע ימים און טייכען און פיעל מעהר נאָהנט ביים טעמזע-אויסגוס.

דאָ וועט דער שטאַרקסטער פיש נישט אויסמיידען דעם ביטערען גורל, וואָס הייסט לעבענס-ענדע — טויט.

מיט'ן פריהמאָרגען-געזאַנג, לויב-געזאַנג צום אַלמעכטיגען, וואָס האָט בעשאַפען אַזאַ ליבליכע, וואַרימע זון, מיט וועלכער'ס מ טהילף אַלץ וואַרימט זיך און עס טייען אויך אויף די נאַסע פויגעל-פליגעל.

ביי אַזאַ פערשידענאַרטיג, האַפּעדריג, לעבענס-לוסטיגען פויגעל-געזאַנג אַנטגייען פיעל, פיעל לעבענס פון די אונשולדיגע פיש און פישלעך.

דזשאָן ווייסט גוט, דאָס זייער לעבענס-צייט איז גאָר אַ קורצער.

אַ טראַדיציע דאָך איז פערבליבען ביי די פישערס, דאָס טויטען מיט אייגענער האַנד די שוין פערשמאַכטע, פער'חלש'טע פיש געהערט צו די שווערסטע עבירות, וועלכע בלייבען נישט פאַרגעבען דורך גאָט אליין.

ווייל האָסטו גענומען אין געפאַנגשאַפט טאָ גיב זיי דאָס, וואָס האָסט ביי די אָרימע, דאָס טייערסטע צוגע'גנב'עט: וואַסער, וואַסער — זאָל זיין אין אַ ענגערע כלי; זאָל זיך דאָס בידנע פישעל שטיקען אין לעבענס-רוים, אָבער דיין חוב, דיין מענשליך-חיה'שע פליכט איז: אויסגיסען דאָס בענוצטע וואַסער און פערבייטען אויף פרישע וואַסער... איי, וואָס די נפקא-מינה; דער סוף איז דאָך פאַרט: דאָס פיש - ברעטל ביי דער קעכין; אָבער וועגען דעם דאגה'ס נישט דער פישער, ער טהוט זיין פליכט באמונה-שלימה, ווייל אזוי האָט גאָט געבאָטען.

קאָלאָסאַל פרעכטיג איז דער זונען אויפגאַנג איבער'ן לאַ-מאַנש. וואַסערע איבערנאַטירליכע פּיזישע קראַפט וואַרפט דאָס קאָפּויער פון אונטער די שווערע וואַסער-כאַסען אַזאַ גרויסע קיילעכדיגע קוילען-גליענדען שטערן.

אונבאַגרייפליך איז נאָך פאַרן מענשליכען אויג דער קאָלירען-שפּיעל צווישען זון און וואַסער. גלייך ווי די צוויי נאַטור-עלעמענטען וואָלטען וועלען איבערשטייגען איינס דאָס אַנדערע ביים אַרויסגעבען, ביים אַרויסברענגען מיט זיך וואָס ליכטיגער, העלער די פריה-מאָרגען-שענקייט, בכדי דייטליכער, פיהלבאַרער צו פערהערליכען די געטליכע גייסטיגקייט, וועלכע שווימט אַרום אָט דעם אַלעם און גיסט אַריין אַ פרישען רוח-חיים אין אַלע אירע זיך וועקנדע בריאים.

אָה!

אַלץ אַרום דזשאָנ'ען וועקט זיך מיט אַ שמייכעל אויף די אויפגעפרישטע פּנים'ער; ער אַליין איז פער'חלומ'ט, פערזינקען אין זיינע טיפע, טריבע רעיונות. עפּעס אַ בייז געמיטה האָט איהם היינט איינגאַנצען באַהערשט; די געדאַנקען פערלויפען דעם וועג איינס

(ווייטער זייט 4)

מ. ד. ווידרעוויטש

פון גן-עדן אין גיהינום...

(עטלעכע שורות פון מיינע מעמוארען 1893...)

א פאַרנאַכט אין דאָרף. די זון האַלט ביים אונטערגאַנג. ס'איז דער ערשטער טאָג פון שניט. איך ליג אין וואַלד, פון וועלכען ס'איז נאָענט אַ פעלד מיט פולע שטאָלצע זאַנגען. די פּויערים און פּויערטעס גייען מיט פעסטע זיכערע טריט, מוטיג פריש פון דער פעלד-אַרבעט... אין זייער זינגען פילט זיך נישט קיין מידקייט... איך רייס איבער מיין לייענען דעם „אהבת-ציון", גראָד אַ פּרק וואו ס'ווערט באַשריבען די צייט פון אַראָפּנעמען די ווייַנטרויבען... מיינע געדאַנקען פאַרטראָגען מיך ווייט, ווייט... איך זעה יונגע ריזיקע יודישע בחורים צוזאַמען מיט לוסטיגע געזונטע בליענדיקע יודישע מיידלעך, די ווייַנטרויבען פון אונטער דעם הילכיגען פריילעכן זינגען פון די זאָרגלאָזע און גליקליכע נאַטור-קינדער... איך פאַרמאַך דאָס בוך, און קוק אויף די גייענדיגע פון פעלד, און מיינע אויגען קוקן נאָך זיי, ווייט, ווייט,,, ס'צעמישען זיך אין מיין קאָפּ יענע איינענע ווייטע געזאַנגען... מיט די איצטיגע נאָענטע — פרעמדע געזאַנגען,,, אַ בענקעניש און אַ קנאה באַהערשט מיך,,, און איך זעה אַ צווייט בילד, וועלכעס ס'איז נאָר עטליכע וויאָרסט פון מיר. זייענדיג פון דער נאַטור אַ נאַטור - מענטש אפילו אין שטאָט,,, זעה איך נישט דעם זון-אונטערגאַנג, ווייל די הויכע שטיינערנע הייזער פאַרשטעלען זיי... ווען איך לייען אַ בילד פון פעלד-אַרבעט, און ס'ציט מיך כאָטש אין פאַנטאַזיע צו האָבען דעם תענוג פון זייער זינגען, שטערט מיר דאָס פייפען פון דער מאַשין, דאָס הודזשען פון פאַבריק, ווי אויך מענטשען אַרבעטען, אָבער זינגען נישט,,, איך זעה באַקאַנטע פּנים'ער ווי איינער יאָגט איבער דעם צווייטען,,, פאַרחושכטע מלמדים, שדכנים, קרעמערלעך, מעקלערלעך און נאָך פיל כל-המינים,,, אַ פאָלק, וואָס האָט געלעבט בכבוד פון דער נאַטור און מיט דער נאַטור; אַ פאָלק, וואָס איז געווען געבענטשט מיט דער ברכה „מטל השמים ומשמני הארץ"; אַ פאָלק, וואָס איז געווען געזונט פון פרישע לופט, איז פאַרוואַנדעלט געוואָרען אין אַ פאָלק פון לופט-מענטשן,,, פון דער ברכה איז איז געבליבען איין וואָרט „שמים"... פאַרקריפּעלטע הימל-מענטשען,,, אָן טל, אָן משמנו הארץ...

איך דערמאָן זיך אָן ערנסט-קאָמישען עפּיזאָד,,, ליגענדיק אין וואַלד, בין איך פאַרזאָרגט וועגען דער ערגענצונג פון מיין דירה,,, די פּאָדלאָגע, דער סופיט, די ווענט, דאָס גאַנצע מעבל פון ווייסע געטאָקטע ברעטער, די עטאזשערקעס דאָס זעלבע, די רוקענס פון די ספרים און ביכער הילצערנע ווייסע, אין מזרח-וואַנט אויסגעשניצטע גרויסע אותיות „מתוקה שנת העובד". (מיין נאָמען משה,,,) און אין מערב - וו א נ ט „עובד אדמתו ישבע לחם"... די נאַטור, די גאָטהייט אין יעדער ווינקעלע... נאָר איין זאַך שטערט מיין גייסטיגען תענוג: דער גרויטער הענג-לאָמפּ קאָן נישט זיין איינגאַנצען פון האָלץ. דער אַבאַזשור מוז זיין פון גלאָז. און ווען איך וועל זיך שרייבען, שטערט מיר די נאַטור-שטימונג... מיט דעם האָב איך זיך כאָטש אַביסעל געטרייסט. איך האָב געקויפט נישט בעצאַצקעטען גלאָז, נאָר ווייסען אָהן שום בעפּיצונג...

— — — — — — — —

— — — — — — — —

און אָט איז שוין העכער פערציג יאָהר, אַז איך בין אָפּגעריסען פון יענעם גן-עדן און געפין זיך אין שטאָדטישען גיהינום... אָפט ווען איך דערמאָן זיך יענע צייט, ווען איך זיץ ביים שרייבטיש פאַר'ן עלעקטרישען לאָמפּ, ווערט מיר פינסטער אין די אויגען... און ס'ציהט מיך צו יענעם טונקעלען נאַפט-לאָמפּ, צו יענץ מיין אויסגעטראַכט נאַטור-מעבעל... דאָ אין ליכטיגען גיהינום... האָב איך נאָר לזכרון עטליכע ספרים מיט די הילצערנע ווייסע רוקענ'ס, און דער געשניצטער הילצערנער „מתוקה שנת העובד" און „עובד אדמתו ישבע לחם" איז פערלוירען געגאַנגען מיט מיין שטערבען און לעבען צוזאַמען...

— — — — — — — — — —

— — — — — — — — — —

וואַרשא 1939.

מאיר הערץ

דער באַל אין רוסישען שטאַב פאַר דער עקזעקוציע.

פון דער סעריע «די פוילישע פּאָווסטאניע»

XXXIII

אין שטאַב איז געוואָרען א גרויסע אויפרודערונג, ווען מ'האָט געבּרענגט די מחנה פּאָווסטאַנצעס, וואָס איז בּעשטאַנען פון אידען און קריסטען. דאָס גאַנצע דאָרף האָט זיך אויפגעכאַפּט און אַלץ איז אַרויס קוקען ווי אַזוי מ'האָט געבּרענגט געבּונדענערהייט די פוילישע אויפשטענדער. אין דאָרף נאָהנט פון דער פּיליצע, וואו דער רוסישער שטאַב האָט געהאַט זיין זיץ־אָרט, צוליב סטראַטעגישע טעמים — זענען געבּליבען בּלויז די ווייבּער און קינדער פון די פּויערים. די מענער און די דערוואַקסענע זין זענען אוועק אויף דער „פּאָווסטאַניע". די פּויערטעס, ווען זיי זענען אַרויס פון זייערע כאַלופּעס, האָבּען געמיינט צו טרעפען זייערע מענער און טאַטעס און ווען זיי האָבּען דערבּליקט, אַז דאָס זענען פרעמדע, איז זיי געוואָרען גרינגער אויף די הערצער. דער טרויער איז פונדעסטוועגען נישט אַראָבּ פון זייערע פּנים'ער. די דאָרפישע פרויען זענען געשטאַנען אויף די שוועלען פון זייערע אָרימע הייזקעס און זייערע לייבער האָבּען געציטערט פון אויפרעגונג. פון די אויגען האָבּען געשפּריצט פינקען און די ליפּען האָבּען זיך בּיי בּעוועגט. זיי האָבּען געזאָגט א תפילה אין דער שטיל און געבּעטען אויף א מפּלה פאַר פוילענס שונא.

דער רוסישער שטאַב האָט בּעשטימט א פעלד־געריכט, וואָס זאָל משפּט'ן די געפאַנגענע פּאָווסטאַנצעס. מ'האָט יעדען אויסלעגניטימירט און פערשריבּען זיין נאָמען. מ'האָט ציגויפגעשטעלט דעם בּעשולדיגונגס־אַקט בּעגען די ערגסטירטע יודען און פּאַלאַקען פון ניי־שטעטעל. אמשוועריסטען זענען געוואָרען בּעשולדיגט יאַן קאַוואַל, חיים שרה'ס און פּיניעלע תּם. אויף זיי האָבּען די קאַזאַקען עדות געזאָגט אַז זיי האָבּען געשטעלט א ווידערשטאַנד און אָרגאַניזירט דעם בּונט אין שטעדטעל. העשקעלע חלפן מיט נאָך אַנדערע יודען און פּאַלאַקען זענען אויך געווען בּעשולדיגט, אָבּער נישט אַזוי שטאַרק, הגם געדראָהט האָט זיי אויך א האַרבּע שטראָף.

אז מ'האָט פערענדיגט די פערסאָנאַליען און פערטיג געמאַכט דעם בּעשולדיגונגס'־אַקט, האָט מען זיי אַלע אַריינגעטריבּען אין א סטאַדאָלע. דאָרט ערשט געשמידט אין קייטען און דערצו נאָך אַרומגעשטעלט פון אַלע זייטען אהן א שיער קאַזאַקען צו היטען.

אין רוסישען שטאַב האָט מען פאַר דער געפּלאַנטער עקזעקוציע פון די פוילישע „פּאָווסטאַנצעס", זיך גענומען גרייטען צו א בּאַל. וואָדקא איז שוין איצט געווען לרוב. וואָס מ'האָט געבּרענגט אין פעסלעך אויף א פיהר, פון חיים שרה'ס שענק. דאָס האָט דאָך ניקי, דער יונגער קאַזאַצקע אַפיציר, געשטעלט לכבוד זיין ליעבע מיט'ן יודישען מיידעל רחל. ניקי האָט אָבּער איצט נאָך א שמחה, נאָך א פרייד און ער מאַהנט דעריבּער נישט קיין חשבּון פון די קאַזאַקען, וויפיעל זיי האָבּען פאַרן בּראַנפען בּעצאָהלט. ער האָט זיי גענעבּען א גאַנצע קופּע געלד און כאָטש ער הערט איצט נענוג קלאַר, אַז דעם אַקעווייט האָבּען די קאַזאַקען גערויבּט, ציגענומען אהן איין גראָשען און נאָך דעם יודישען שענקער מיטגעבּרענגט א צעשלאָגענעם, א צו'דורס'טען. צוזאַמען מיט א גאַנצע חבורתא פּאָווסטאַנצעס — און דאָך מאַכט זיך ניקי נישט וויסענדיג. דער קאָפּ איז איהם איצט פערדרעהט. ער ווייס נישט וואָס מיט איהם טוט זיך. ער איז בּערוישט און שיכור פון פרייד. רחל וועט אין זיינע אויגען שענער פון טאָג - צו טאָג. זי ווערט צונעלאָזענער צו איהם. איהרע טיעף־פערחלום'טע אויגען, וואָס קוקען מילד אויף איהם און איהר ראָמאַנטיש'ע צאַרטקייט. וואָס צעבּליהט זיך ווי בּיי א נאַר וואָס רייף־געוואָרענער, שענער און פערכטיגער בּלום האָבּען איהם שוין בּאַלד דאָס האַרץ אויסזויגען... ניקי, רוהענדיג אין רחל'ס פרישע, זאַנפטע אָרעמס ווערט אין א קינד פערוואַנדעלט. ער קוקט אויף איהר ווי א יונג אויסגעפּענקט, נאָאיוו בּחור'ל.

דער העלדישער, דער שטאַרקער, דער פעסט · געבּויטער בּרענענדיגער קאַזאַק וואָלגערט זיך איצט בּיי די טיט פין א שוואַך, אָרים יודיש מיידעל. ער איז איצט רחל'ן געהאָרכזאַם ווי א קינד.

יאָ, ניקי איז איצט א דאַפּעלט־קינד. ער האָט צוריק דעם טאַטען געפונען. שוין א צייט לאַנג האָט ער פון זיין טאַטען, דעם אַלטען רוסישען גענעראַל נישט געהערט. ער האָט בּלויז געוויסט, אַז מ'האָט דעם טאַטען זיינעם פערווינדעט. אין א גרויסע שלאַכט מיט די פּאָווסטאַנצעס האָט מען איהם איפּ'ן גאַנצען לייבּ מיט קאַסעס צעשטאָכען. ער ווייס אויך, אַז דער טאַטע האָט געפּ'הרט מיט זיך א קאַסטען גאָלד, אָבּער נישט געוויסט האָט ער יואוהי'ן דער טאַטע מיט'ן קאַסטען גאָלד זענען ערגיץ פערשווינדען געוואָרען. ניקי האָט דאָס האַרץ וועה געטהון אויף בּיידע, אָבּער נאָך מעהר איפּ'ן טאַטען, וועמען ער האָט זעהר ליבּ געהאַט. ער האָט זיך זינט דאַן אַריינגעלאָזט מיט'ן גאַנצען בּרען, מיט זיין גאַנצע נשמה אין די מלחמות מיט די פּאָווסטאַנצעס. ער האָט זיך אַזוי־אַרום געוואָלט פערגעסען. דאָס האָט ווירקליך אַבּיסעל געצוימט און געמילדערט זיין וועהטאָגליכער בּענקשאַפט נאָכ'ן טאַטען. ניקי איז געווען א פעהיגער קרינס־מאַן און ער האָט בּעקומען אויסצייכנונגען פון צאַר אַליין. אויך זיין פאָטער, דער אַלטער גענעראַל, איז געווען א געניטער און קלוגער מיליטער אַנפיהרער. אין פּעטערבּורג האָט מען זיי גוט געקענט און דעריבּער האָט זיי דער רוסישער קייסער, פון טיפען רוסלאַנד אַרויסגענומען און קיין פוילען געשיקט.

ניקי האָט אָבּער אַזוי לאַנג נצחונות איבּער די פּאָווסטאַנצעס אָבּגעהאַלטען, בּיז וואַנען ער האָט נישט געפונען רחל'ן ווען ער האָט רחל'ן אין וואַלד בּעגעגנט, איז ער אויס העלד געוואָרען. ער האָט דעם לעצטען זיעג געהאַט — בּיים יודישען מיידעל, בּיי מענדעל פּיליצער'ס סאַכטער, רחל; ער האָט זי מנצח געווען, געפאַנגען איהר האַרץ און... געפאַלען. ער האָט געפאַנגען א יודיש מיידעל און אַליין בּיי איהר געפאַנגען געוואָרען. ער האָט פערלוירען דעם גאַנצען חשק צו מלחמות. ער האָט אינגאַנצען פערלוירען די שנאה צו די פּאָווסטאַנצעס. פערקעהרט, רחל האָט איהם איבּערצייגט אין דער גערעכטער זאַך פון פּוילישען פאָלק. ניקי האָט צוגעשוואוירען רחל'ן, אַז ער וועט מעהר נישט אַרויסווייזען זיינע פעהיגקייטען; אַז ער וועט זיך מעהר נישט פלייסען אין די קאַמפּען מיט די „פּאָווסטאַנצעס". ער וועט מאַכען אַזוי, אַז זיי זאָלען אַרויס די זיעגער. אָבּער איין זאַך פערלאַנגט ער פון איהר: זי זאָל זיך נישט פעררעאַסטען. זי, רחל, זאָל זיך אויסהיטען מיט א וואָרט און נישט זיך אונטערשטעלען אַזעלכע רייד צו רעדען מיט די אַנדערע אָפיציערען, ווייל דאַן וועט מען איהם מיט איהר אויף דער תליה שיקען...

— געדענק, ראַכעלו — האָט זיך ניקי בּיי איהר געבּעטען — און היט זיך. די אָפיציערען, מיינע קאַמעראַדען, זענען אייפערזיכטיג אויף מיר און אויף דיר און א ליאָדע חשד קען אונז בּיידע קאָסטען צו־טייער —

רחל האָט געפאָלגט, און געשוויגען, אָבּער נישט גערוהט. איהר קאָפּ איז געווען פערנומען מיט איין געדאַנק: ראַטעווען אַלע איהרע שטעדטעלדיגע, סיי די יודען און סיי די קריסטען. אַפילו אויף פּיניעלע תּם און העשקעלע חלפן — האָט זי איצט נישט געטראָגען קיין בּייז האַרץ, כאָטש צוליבּ זיי האָט דער טאַטע איהרער געמוזט אַנטלויפען אין מיטען דערנאַכט פון שטעדטעל. אַלע אַלע האָט זי געוואָלט אַרויסראַטעווען און ניקי האָט איהר געמוזט צוזאָגען אונטער א שבועה, אַז ער וועט זיי מציל זיין פון דער תליה. ניקי האָט נאָך נישט פערשטאַנען, וואָס זי שטעלט זיך אַזוי איין פאַר די קריסטען:

— מילא, אַז די ווילסט ראַטען דיינע שטאָט־בּרידער, דאָס פערשטעה איך נאָך — האָט ער צו איהר געט'ענה'ט — אָבּער וואָס בּרענגסטו זיך אַזוי אוועק פאַר די פּאַליאַקען? זיי זענען דאָך מורדים און יאַן קאַוואַל מיט זיינע לייט האָבּען דאָך געשטאָכען קאַזאַקען און אויסגעהאַקט אַנ'אויג בּיי איינעם פון אונזערע קאָמאַנדירען. דו האָסט דאָך אַליין געזעהן ראַכעלו, דעם קאָמאַנדיר מיט איין אויג. ווי אַזוי קען איך מיך אַרויסשטעלען איהם פערטיידיגען?

רוהל איז אָבּער נישט אָבּגעשטאַנען. זי האָט ניקי אַרומגענומען, איהם געקושט און גערעדט צו זיין געוויסען:

—ניקי, רעד נישט אַזוי. איך בּין טאַקי א אידישקע, אָבּער אויך א פּאָלקע. מיר אידען און פּאָליאַקען זיצען אויף איין ערד. מיר לעבּען שוין דאָ אין ווייסלאַנד א סך הונדערטער יאָהרען צוזאַמען אין פריידען און ליידען. אין דער „פּאָווסטאַניע" נעמען א לעבּעדיקען אַנטייל אויך די יוז'ען און זיי גיבּען אוועק זייער לעבּען אויסצולייזען פוילען פון פרעמדע הענד. יאַן קאַוואַל וועלכער האָט אויסגעשטאָכען אַנ'אויג דעם קאָמאַנדיר און חיים שרה'ס, וואָס האָט אַנגעשיכור'ט די קאַזאַקען און זיי ענטהאַפּענט, זענען פוילישע פּאַטריאָטען פּונקט ווי דו און דיינע קאַמעראַדען זענען רוסישע פּאַטריאָטען. יאַן קאַוואַל איז געווען אונזער א לאַנגיעהריגער שכן. ער האָט א סך מאָהל געקאָוועט די פערד פון מיין טאַטען. ער איז א וואוילער און ליבּער מענש. ניקי, דערבּאַרעם דיך און ראַטעווע אויך איהם. טו אַלץ פאַר זיינעט וועגען, טאַקע ווייל ער איז דער גרעסטער בּעשולדיקטער און עס וואַרט אויף איהם די תליה —

ניקי האָט זיך נישט געקענט אַרויסדרעהען און געמוזט אַלץ צו־זאָגען רחל'ען. און כאָטש ער האָט יאַנ'ען רעכט נישט געקענט, האָט איהם ניקי ליבּ בּאַקומען דערפאַר, וואָס ער האָט געשמידט די פערד פון רחל'ס טאַטען, וועמען ער האָט בּעטראַכט און געפילט ווי אַנ'אייגענעם, ווי א קרוב...

(ווייטער קומט)

דזשאָהן און טאָמי.

(סוף פון זייט 3)

דעם אַנדערען.

א אונקלאָרהייט האָט זיך אַריינגעריסען טיעף אין זיין נשמה.

זאָל ער קראַנק זיין? ניין. דזשאָן איז פון קינדווייז געזונד און בּמשך פון זיינע זיעבּציג יאָהרען לאַנגען לעבּען האָט איהם קיין צאָהן וועה געטהון.

טאָ, וואָס איז מיט איהם היינט געשעהן?

ער קאָן דאָך זאָגאַר רעכט נישט דעם רודער אין האַנד פעסט האַלטען!

דאָס פישער־שיפעל טראָגט איהם פון זיך זעלבּסט. ער קאָן דאָך מיט'ן לעבּען, מיט זיינע זיבּעציג יאָהר לעבּען, טייער בּעצאָהלען. און ערשט וואו איז די שאַנדע, אַז נאָך זיבּעציג יאָהר הערשען איבּער די ימים, האָט איהם ענדליך דאָס דאָס וואַסער אונטערגעשוועגקט, און דאַצו אָהן א קאַמף.

אויף דיינע פראַגען וועט דיר אין די היינטיגע מאָרגען־שעה'ן דזשאָן גישט ענטפערען, ווייל ער איז שטאַרק מרה־שחורה!...

אַרום דער פּרץ־פּרעמיע

נישט דער ערשטער פאַל, ווען נאָכ'ן צעטיילען א וועלכע ס'איז פּרעמיע, זאָל זיך געפונען אַן אומצופרידענע גרופּע אָדער יחיד, וואָס האָט שטענדיג ליבּ צו קומען מיט טענות און... טענות. פאַרפאַלען, אַזוי איז שוין די נאַטור פון די אייביג־אומצופרידענע.

איז דעריבּער נישט קיין נייעס, וואָס אויך היינט, נאָכ'ן איינטיילען פון דער היי־יעהריגער פּרץ־פּרעמיע פאַר פּאָעזיע איז דער דאָזיגער פאַל נישט קיין אויסנאָהם...

פריינד איינהאָרען טרעט אַרויס אין „היינט" מיט א טענה: הלמאי אין די ווערק פון די פּרעמירטע דיכטער פון יאָהר 1939, קומט נישט צום אויסדרוק „דער ספּעציפישער כאַראַקטער פון דער צייט און סביבה, וואו זיי זענען געשאַפען געוואָרען?".

אַליין איז פ' איינהאָרען מודה, אַז אַלע דריי זאַמלונגען זענען ווירקליך „פּערל אין דער רייכער קרוין פון דער מאָדערנער יודישער דיכטונג", ער איז אָבּער שטאַרק בּאומרואיקט צוליבּ'ן קומענדיגען יודישען היסטאָריקער, וועלכער וועט וועלען וויסען, „וואָס יודען האָבּען געפיהלט און געטראַכט אין די דאָזיגע טעג פון מוראַ'דיקען געוויטער" און — וועט נישט געפינען קיין שפּור אַפילו אין די ווערק פון די דריי פּרעמירטע דיכטער.

פרעגט זיך:

פון ווען אָן שטיצט זיך א היסטאָריקער אויף דער דיכטונג? שלעכט, זייער שלעכט און זייער שמאָל וואָלט עס געהאַלטען מיט דער היסטאָריע, ווען זי זאָל דאַרפען אָנקומען און זיך שטיצען אויף דער... פּאָעזיע.

לאָמיר, א שטייגער, נעמען דאָס אָלימפּישע ווערק פון ח. נ. בּיאַליק — „די שחיטה · שטאָט": א ווערק וואָס האָט — קען מען דרייסט זאָגען — א וועלט אויפגעשוידערט, און דאָך — איז עס ווייט נישט קיין געטריע אָפּשפּיגלונג פון יענער פּאָגראָם · צייט, און אוודאי ווייט־ווייט נישט קיין פאַקטישער מאַטעריאַל פאַרן היסטאָריקער.

אמת, אז אויך אין דער דיכטונג כאַפּט דער פאָרשער א בּליק, אָבּער אויך דאָ וועט דעם היסטאָריקער, ליידער, נישט אויספעלען קיין מאַטעריאַלען: משה בּראָדערזאָן, חיים גראַדע, דאָס דינינקע בּיכעלע „די שוהלען אין פייער פון דורות", שוין אָפּגערעדט פון ח. ליבּערמאַן און מ. ד. גיסער, וועלכע קענען זיך צום גליק, פרייער בּאַוועגען מיט זייער וואָרט...

איי די פראַגע: פאַרוואָס דער „ספּעציפישער כאַראַקטער פון דער צייט" קומט נישט צום אויסדרוק אין די ווערק פון די דריי פּרעמירטע דיכטער? — נו, פאַרשטייט איר דאָך אַליין, פריינד איינהאָרען, די שעדלעכקייט פון אויפבּויען א פּאָעזיע־פאַבּריק, אין וועלכער מ'זאָל אָרעקזעצען א שטאַב מיט דיכטער און מאַכען בּיי זיי ליפערונגען אויף דער אָדער יענער טעמע... (ווי אַשטייגער, לאָמיר זאָגען, אין היטלער־דייטשלאַנד אָדער אין פאַשיסטען איטאַליע, וואו אַלץ — אַפילו די קונסט — ווערט געמאַכט אויף בּאַשטעלונג).

איבּעריגענס: זייט זיך מטריח, פ' איינהאָרען צו חיים סעמיאַטיצקי'ן, וועט איהר זעהן, אַז גראָד ער, דער געקרוינטער דיכטער־בּעל־תּפילה, וואָס שטייט אויסגעטוהן פון אַלעמען און זינגט שירה צום האַר, דעם בּאַשעפער פון דער וועלט; אָט דער, וואָס שפּיגלט זיך אינ'ם טראָפען טוי, אינ'ם וואַסערבּלימל, אין די שטערען, אינ'ם בּלאַנדן זומער, אינ'ם שניי, אין דער זון — אָט גראָד ער, האָט געגעבּען א סך מאַטעריאַל פאַר'ן קומענדיגען יודישען היסטאָריקער, און גראָד האָט ער דעם מאַטעריאַל געגעבּען אין זיין „וויג־ליד", וואו ער דערציילט וועגען „ספּעציעלען כאַראַקטער" פאַרן פּיצעלע קינדעלע, דעם נייעם דור — דעם קומענדיגען היסטאָריקער:

שלאָף, מיין קינד, מיין טייערס, רו,
ס'וועט דיין טאַטע מער נישט האַנדלען
מיט ראָזינקעס און מאַנדלען,
אליע - לו, ליו־ליו.

אָבּער זאָל דאָס קינד — דער קומענדיגער היסטאָריקער — נישט מיינען, אַז דער טאַטע וועט מעהר נישט האַנדלען דערפאַר, ווייל ער איז בּאַגליקט געוואָרען... ניין:

אויפן וועג האָט מען אים צעשלאָגן,
ווען ער איז אין דאָרף געפאָרן
קויפן א קעלבּעלע און קאָרן, —
א פאַרבּלוטיגטען געבּראַכט צוטראָגן.

מיט א סטראָפע ווייטער:

וויינסטו? ס'איז דיר שווער צו שלאָפען
אויף דעם קישעלע פון האַרטען שטרוי,
די פעדערן זענען נישט אַליין אנטלאָפען —
כייזע הענט האָבּען עס געמאַכט אַזוי.

נו? דריקען נישט אויס די ציטירטע שורות א שטיק „כאַראַקטער פון דער צייט"? איז עס נישט מאַטעריאַל פאַר'ן קומענדיגען יודישען היסטאָריקער?

פונדעסטוועגען, בּין איך שטאַרק מסופק צי דער קומענדיגער היסטאָריקער, ווען ער וועט וועלן וויסען, „וואָס יודען האָבּען געפילט און געטראַכט אין די דאָזיגע טעג פון מוראַדיקען געוויטער", וועט זיך אָפּשטעלען אויף סעמיאַטיצקי'ן, דעם מחבּר פון ציטירטען „וויג־ליד", אָדער אויף סעמיאַטיצקין דעם צעזונגענעם דיכטער־בּעל־תּפילה פון די פאַרבּאָרגענע נאַטור־כּוחות?

גיכער, מיינען מיר, וועט ער זיך אָפּשטעלען אויף דעם לעצטען, (ווייל פאַקטישען מאַטעריאַל וועט דער היסטאָריקער וויסען וואו צו זוכען!) פּונקט ווי ער וועט זיך אויך מוזען אָפּשטעלען בּיים דיכטער־פילאָזאָף אלחנן וואָגלער, דעם מחבּר פון הויך־קינסטלערישען ווערק: „צוויי בּעריאָזעס בּיים טראַקט", און אויך בּיים אָריגינעלען דיכטער, יוסף רובּינשטיין, וואָס איז פאַרליבּט אין דער סימפאָניע פון דער גרויסער שטאָט („מאָדרעלען").

דאָס שענסטע קאַפּיטעל אין דער טרויעריגער געשיכטע 1939, וועט זיין: „וואָגלער, רובּינשטיין, סעמיאַטיצקי", וועלכע האָבּען, נישט קוקענדיג דערויף, וואָס זיי האָבּען זיך געפונען „אונטער דער אויסגעהויבּענער האַק פון רוצח" — נישט אָפּגעשראָקען, נישט געלאָזען זיך פאַרטומלען, נאָר אויסגעזונגען זייער גרויסען אינערליכען געזאַנג.

האָט דאָך מיט יאָרען צוריק נאָך אַלעקסאַנדער קופּרין, שילדערענדיק א יודישען פידלער, סאַשקע, וועמען די רוסישע קאַצאַפּען האָבּען די לינקע האַנד צעבּראָכען, כּדי ער זאָל מערער נישט קענען שפּילען אין די „האַמבּרינעס" (בּירהאַלע) — אויפגעוויזען, אַז די קונסט בּיי יודען קען מען נישט צונעמען: די לינקע האַנט צעבּראָכען בּיי סאַשקען — איז מיט דער רעכטער געזונטער האַנט אַרויסגענומען א קליינעם לענגלעכען, שוואַרצען אינסטרומענט מיט א פּיסקל, אַריינגעשטעקט דאָס פּיסקל אין מויל אַריין און — מיטאַמאָל גענומען פייפען דעם הילכיגן פריילעכן „טשאַבּאַן".

און קופּרין פאַרענדיקט: „ס'מאַכט ניט אויס! א מענטש קען מען צעקאַלעטשען, אָבּער די קונסט וועט אַלץ איבּערליידען און אַלץ גובר זיין!"

יאָ, פריינד איינהאָרען: מען קען אונז פייניגען, טרייבּען, פאַרבּרענען די גרויסע ווערק פון די איינשטיינס, פרוידס, וואַסערמאַנס, אָבּער — ס'וועט זיי נישט העלפען! דעם גייסט וועט זיי נישט געלונגען צו פאַרטומלען און צו פאַרשפּאַרען!

און — דעריבּער וועט די פּרץ־פּרעמיע פאַרן יאָהר 1939 נישט נאָר זיין בּאַרעכטיגט, נייערט — דאָס שענסטע, דאָס פריידיקסטע קאַפּיטעל פאַרן קומענדיגען יודישען היסטאָריקער.

גבריאל וויסמאַן.

דאס איבערטראגען די באהן-דירעקציע ווערט אבגעלעגט?

אינטערווענץ פון דער שטאדט-פערוואלטונג איז מיניסטעריום — נישט אלע בעאמטע פערלאזען ראדאם.

היינטיגע וואך האט זיך פערשפרייט א קלאנג, אז דאס איבערטראגען די באהן-דירעקציע קיין כעלם ווערט אב-געלעגט אויף א מאנאט און וועט זיך נישט אנהויבען דעם 11 חזשעשיען, ווי עס איז שוין געהאט געווען בעשטימט.

קיין אפיציעלע בעשטעטיגונג צו דער דאזיגער ידיעה איז נישטא.

• • •

אין הסכם מיט דער רעזאלוציע וואס איז אנגענומען געווארען אויף דער ערשטער זיצונג פון נייעם שטאדט-ראט איז געפאהרען קיין ווארשא א דעלע-גאציע מיט'ן שטאדט-ראט, מיט'ן שטאדט-פרעזידענט אין דער שפיץ. די דעלעגאציע האט קאנפערירט מיט'ן וויצע-מיניסטער פון באהן-קאמוניקאציע פיאסעצקי, וועמען זי האט פארגעשטעלט די קאנסעקווענצען וואס קענען ארויס-קומען פאר דער ווירטשאפטליכער ענט-וויקלונג פון ראדאם נאכדעם ווי די-רעקציע וועט פון דאנען אוועקגעהן.

דער מיניסטער האט דערויף געענ-טפערט, אז דער ענין איז שוין דעצי-דירט געווארען און אונטערליגט נישט קיין שום ענדערונג. אין יעדען פאל וועט ראדאם בעקומען א רעקאמפענסאטע דערמיט וואס די אבטיילונג פאר האנ-דעל און טאריף און די קאנטראל-אב-טיילונג וועלען דא אויף ווייטער פער-בלייבען און וועלען צוזאמען בעשעפ-טיגען א בעדייטענדען טייל בעאמטע אזוי ארום וועלען נישט אלע בעאמטע פערלאזען ראדאם און פאהרען קיין כעלם.

גלייכצייטיג האט דער מיניסטער ער-קלערט, אז די בנינים, וועלכע די באהן-דירעקציע האט פערנומען, זייענדיג אין ראדאם, וועלען דערווייל נישט ווערען אבגערוימט און די פראגע, צי וואס זיי זאלען ווערען בעשטימט אין דער צוקונפט איז לעת-עתה נישט אקטועל.

דערמיט האט זיך ארויסגעוויזען פאר נישט ריכטיג די שמועה, אז דער בנין פון דער דירעקציע אויפ'ן לעגיאנען-פלאץ (קיילעכדיגער מארק) זאל פערוואנדעלט ווערען אין א גימנאזיע, אזוי ווי ס'איז געווען פאר דער מלחמה.

• • •

דעם 1-טען היינטיגען מאנאט זענען פאר די געביידעם פון דער באהן-דירעקציע געשטאנען מאסען ראדאמער סוחרים און ליפעראנטען, וועלכע האבען אבגעווארט די ארויסגעהענדיגע בעאמטע, וואס האבען דעם זעלבען טאג גענומען זייערע פענ-סיעס.

ווי כ האט זיך ארויסגעוויזען האט די ידיעה וועגען איבערטראגען דעם זיץ-ארט פון דער באהן-דירעקציע קיין כעלם ארויסגערופען א מהומה צווישען די קרע-דיטארען פון די באהן-אנגעשטעלטע, וועלכע זענען נישט געווען זיכער, צי די בעאמטע, פערלאזענדיג ראדאם, וועלען רע-גולירען די חובות.

יעצט איז די דאזיגע מורא אבגעפאלען.

ראדאמער קאמבאטאנטען געפאהרען אויפ'ן קבר פון בערעק יאסעלעוויטש.

היינטיגע וואך האט א גרופע קאמ-באטאנטען ארגאניזירט אנ'אויספלוג קיין קאצק צו בעזוכען דאס קבר פון יודי-שען העלד בערעק יאסעלעוויטש.

אין קאצק האט מען אין שוהל גע-מאכט אנ'אזכרה און פון דארט האט מען מארשירט צום קבר פון יאסעלע-וויטש'ן, וואו ס'איז געלעגט געווארען א קראנץ אין נאמען פון די ראדאמער קאמבאטאנטען. ביים קבר האט גערעדט אנ'אלטער קריסטליכער ראטמאן פון קאצקער שטאדט-ראט און עס איז אויך אנוועזענד געווען דער קאצקער ביר-גערמייסטער ד"ר לינקעוויטש.

• • •

אין לאצק האבען זיך אנגעשלאסען צום ראדאמער אויספלוג, די דארטיגע יודישע קאמבאטאנטען, וועלכע האבען אלע געטראגען מונדירען; דאגעגען פון די ראדאמער קאמבאטאנטען זענען נאר געווען צוויי מונדירטע.

דער אויספלוג איז בעשטאנען פון 50 מאן. צווישען זיי איינגאנצען 15 קאמ-באטאנטען און די איבריגע אנטייל-נע-מער פון אויספלוג זענען געווען פרי-וואטע פערזאנען.

די רייזע הין-און-צוריק האט געקאסט יעדען איינעם דריי זלאט.

אויפ'ן וועג האבען די מנהיגים פון אויספלוג גענומען צו ביסלעך משקה און מ'האט זיך משמח געווען.

ווי אזוי די „שמחה" האט אויסגע-זעהן — וועגען דעם האבען מיר דער-האלטען גאר א וואזשנע גרוס, וואס פערדיענט בעזונדער בעשריבען צו ווערען.

ווי מען אינפארמירט אונז האט די אפיציעלע לייטונג פון היגען יודישען קאמבאטאנטען-פעראיין נישט געהאט קיין שייכות צום דאזיגען אויספלוג.

קוליגאנישע אנפאלען

אין אנטאניובקע האבען קוליגאנעס מערדערליך צעשלאגען דעם יודישען יונגערמען פיניע ראזנער פון דער זאמלינע. דאס איז געשעהן היינטיגען זונטאג פארנאכט, ווען ס'איז געווען א געדראנג ביים אויטאבוס, פון די וואס האבען געוואלט אהיים פאהרען נאכ'ן פערברענגען א טאג אויף פרישער לופט. א גרופע קוליגאנעס איז דאן בע-פאלען מיט אייזערנע שטעקענס א סך יודען, אבער צו-מייסט האט געליטען ראזנער.

אין אנטאניובקע האבען די דארפס-לייט זיך גענומען די לעצטע טעג צו פערטרייבען די יודישע לעטניקעס. ס'איז שוין גענוג, זאגען זיי, און זיי ווילען צוריק די פארדינגענע וואהנונ-גען. היות זיי קענען דאס אליין נישט טוהן, ווייל זיי האבען דאך צוגעזאגט די יודישע לעטניקעס אין אנהויב סע-זאהן גאלדענע בערג — מאכען זיי דאס קליגעריש. מען שיקט אנדערע, וועלכע זאלען דערקוטשען די יודישע לעטניקעס, און זיי צווינגען צו פערלאזן די דאטשע. און אט ווי אזוי זיי מאכען עס:

די פון 8-טען קילאמעטער שיקען-אונ-טער זייערע „מענשען" צו די לעטניקעס פון 9-טען קילאמעטער און אזוי פער-קעהרט. מען בארגט זיך אויס „שטראף עקספעדיציעס", וועלכע ווייסען שוין וואס זיי האבען צוטוהן: מ'וארפט שטיינער, מ'האקט אויס א שויב און מען רייצט-אן הינט און נאך אזעלכע גוטע זאכען.

די לעטניקעס קענען דאס שוין פון דער פראקטיק און עס בעקומט זיי שוין נישט אינגאנצען די דאטשע. ווי נאר ס'ווערט טונקעל פערשליסען זיי זיך אין די כאלופעס און פערמאכען די לאדענס. מען זיצט ביי פערקאפטשעטע לעמפלעך און מען מוז זיך שטיקען אין ענגער, דושנער לופט, אנשטאט, וואס גראד דאן צעשמעקט זיך דער וואלד אין די לופט אין דרויסען איז פריש און דערקוויקענד.

אבי מ'זאגט, אז די דארפסלייט קע-נען זיך נישט אויף דער חכמת-הדיפלא-מאטיע והסטראטעגיע...

צייטען, וואס צווינגען זיך צו פערטראכטען.

די מאקסימאלע אנשטרענגונג פון דער וואכזאמקייט און די קאנצענטרירונג פון אלע געזעלשאפטליכע כחות — דאס זע-נען אין אונזער צייט, וואס איז פול מיט דראמאטישער שפאנונג, די הויפט-איי-גענשאפטען פון לעבען פון יחיד און כלל. עס איז קלאר, אז דווקא אין אזעלכע צייטען ווערט יעדער געשטעלט פאר אנ'עקזאמען פון געזעלשאפטליכער רייפקייט.

● כדי אויסצוהאלטען דעם עקזאמען, דארף יעדער פאלגען דעם שכל הישר און מיושב'דיג און געהארכזאם ערפילען ויינע פליכטען סיי לגבי דער מלוכה, סיי לגבי זיין משפחה און קינדער. אט די צווייטע פליכט לאזט זיך פארמולי-רען אין איין ווארט: שפארען.

קיין שום מענש מיט שכל וועט אבער דעם אבגעשפארטען גראשען נישט בע-האלטען אין זאק, אינטער'ן מאטראץ אדער הונטער'ן אויווען. די גרעסטע גאראנטיע פון זיכערהייט גיט די אינ-סטיטוציע, וועלכע גענוסט פון אבסאלו-טען צוטרוי פון דער ברייטער עפענ-טליכקייט — פ. ק. א.

לעג דיין געשפארטען און אזוי שווער פערהארעוועטען גראשען אין פ. ק. א. — און דו וועסט קענען זיין רוהיג און זיכער.

יעדער פאסט-אמט איז א געלד-זא-מעל-שטעל פון פ. ק. א.

פון קליינהענדל.-פערבאנד

קאמוניקאט.

דינסטאג דעם 23-טען שערפיען ה. י. איז פארגעקומען א קאנפערענץ פון זאכ-קענער פון היגען שטייער-אמט. עס איז בעריהרט געווארען די פראגע פון דער היי-יעהריגער אויסמעסטונג, און ס'איז דאן פעסטגעשטעלט געווארען דאס דער שטיי-ער-אמט האט היי-יאהר פיעל סוחרים בע-עוולה'ט, ווייל מען האט זיי די שטייערען פערפיעלפאכט.

אין צוזאמענהאנג מיט דעם ווערען אלע בע-עוולה'טע סוחרים, וועלכע האבען אריינגעטראגען רעקורסען, אויפגעפאדערט זיך צו פערינפארמירען אין סעקרעטאריאט פון פעראיין. דערביי דארף מען מיטנעמען די צאהלונג'ס בעפעהלען פון 1936, 1937 און 1938 יאהר, ווי אויך אנדערע דאקו-מענטען וועלכע קענען דינען אלס בעווייזען ביים דורכפיהרען די אויסמעסטונג.

אויפ'ן סמך פון דעם איבערגעדערמאנטען וועט ווערען אונטערגענומען שריט ביי די לאקאלע ווי אויך צענטראלע מאכט-אינ-סטאנצען.

מעלדונג.

אין די 7-קלאסיגע פריוו. פאוושעכנע שולע «תבונה»

אין ראדאם רעיא (ספאצעראווע) 14/15

הויבען זיך אן די וועלטליכע און העברעאישע לעקציעס דינסטאג דעם 5/9 ד. י. איינשרייבונגען אויפ'ן שול יאהר 1939/40 פאר שילער פון 1-טע ביז 7-טע קלאס איינשליסליך ווערען אגגענומען טעגליך פון 2 — 10 און פון 4—6 נ"מ אין די קאנצעלאריע פון די שולע רעיא 15.

מיט אכטונג

די לייטונג פון די שולע „תבונה"

דעם טיפסטען מיטגעפיהל דריקען מיר אויס
אונזער פריינדין רויזעל ניימאן
צוליב'ן פריהצייטיג'ען טויט פון איהר געליבטע טאכטער

טאבע נ"ע

זאל זי זיין געטרייסט און נישט וויסען מעהר פון קיין צער.

ישעי' טענענבוים און פאמיליע.

זי איז געווארען וואונדערשעהן אין משך פון 8 טאג

דאס א מיידעל האט ערצילט די דאזיגע וואונדערליכע ענדערונג אין אויסזען אין משך פון 8 טאג. דער אונטערשטעטער אוי-טענטישער בריף קלערט גענוי אויף ווי אזוי זי האט דאס געמאכט און ווי אזוי יעדע איינע פרוי קאן ערצילען דאס זעלבע.

„קוים מיט מיה גלויב איך אליין דערין", שרייבט פרוי X...... „ווען כ'קוק אויף מיינע פאטאגראפיעס פון פאר 8 און 10 טאג. כ'האב געהאט קנייטשלעך אויפ'ן שטערן, ארום מויל און די אויגען. מיין צערע איז געווען טונקעל און נישט-פריש. היינט אבער ריפט ארויס מיין ריינע, העלע, גלאטיגע צערע בע-וואונדערונג און קנאה ביי מיינע אלע חברטעס. איך האב זיי אלע געראטען צו געברויכען דעם אויפפרישענדען קרעם Tokalon וועלכער איז פרעפארירט לויט דער אריגינעלער פראנצויזישער פארשריפט פון די בערימטע קרעמען Tokalon דעם קרעם רוזש (ראזא) אין אוונט און דעם קרעם ווייס אין משך פון טאג. איינציגע האבען מיך גאנץ איינפאך אויסגעלאכט, ווי לאנג זיי האבען אליין נישט אויסגעפרובט די דאזיגע קרע-מען. נאכ'ן פעסטשטעלען די אויסערגעוועהנליכע רעזולטאטען, זענען זיי גענוי ווי איך ענטציקט". דער אויפפרישענדער ראזא-קרעם Tokalon ענטהאלט ביאצעל — א אונגעוועהנליך לעבענספע-היגע איז פעדריזנגערענדע סובסטאנץ, וואס איז ענטדעקט געווארען דורך א בערימטען פראפע-סאר פון ווינער אוניווערזיטעט. געברויך דעם אויפפרישענדען קרעם Tokalon ראזא-קאליר אין אוונט, פאר'ן שלאפען-געהן — ער פרישט אויף און ער פערשענערט די הויט בעת'ן שלאף. די הויט ווערט קערנדיג און די קנייטשלעך פער-שווינדען. בייטאג געברויך דעם קרעם Tokalon פון ווייסען קאליר, — ער מאכט די הויט פריש און העל, ער לאזט פינאנדער די וואנגרעס און ער בעקעמפט די פעדברייטערטע פארען.

עס ווערט גאראנטירט, אז דאס געלד וועט ווערען צוריקגעקערט

יעדע פרוי, בענוצענדיג זיך מיט דער אינגע-וועהנליכער פיגע, „3 מינוט טעגליך", קאן בע-קימען א מיידעלשע הויט און א וואונדערשעהנע פרישע צערע. די רעזולטאטען זענען אין טויזענ-דער פאלען געווען אזעלכע אויסערגעוועהנליכע, אז מיר קאנען דרייסט געבען די דאזיגע געלד-גאראנטיע. קויף נאך היינט צי 1 טובע פון די אויפפרישענדע קרעמען Tokalon. געברויך זיי לויטן פארשריפט אין משך פון 10 טאג. אויב דו וועסט נישט זיין ענטציקט מיטן אינגעוועהנליך גליקליכען רעזולטאט, שיק אונז אריין די פער-פאקונג, אפילו אויך דאן, ווען דער קרעם וואלט געווען מעהר ווי אויף א העלפט אויסגענוצט און מיר וועלן דאס געלד אינגאנצען אומקערען. „Ontax", Warszawa, Stępińska 9.

Kino ADRIA

Dziś i dni następnych.

Piękny podwójny program:

1) Dramat z życia młodej dziewczyny p. t.

»STUDENTKA«

w rol. gł. Madeleine Renaud

2) sensacyjny film p. t.

„Zbrodnia w Monte Carlo"

W rol. gł. **Warner Oland**

Program dozwolony od lat 18-tu

Kino ADRIA

שבת 1^{30} און 3^{30}
זונטאג 12 און 2
פריהמארגען-פילמען
sensacyjny film szpiegowski p. t.
„Agentka H-21"
w rol. gł. Edwige Feuillere
Erich Stroheim
Nad program: **Tygodnik P. A. T.**
film dozwolony od lat 7-iu

אויף צוויי וואכען דאַרף יעדע פאמיליע זיך אָנגרייטען פראוויאַנט.

קאנפערענץ פון אלע פרויען-ארגאניזאציעס ביים שטאט-פרעזידענט

אויף פאַריגען דינסטאג איז גערופען געוואָרען א קאָנפערענץ צום שטאָט-פרעזידענט, פון אלע אָרטיגע פרויען-אָרגאניזאַציעס, קריסטליכע און יודישע.

די קאָנפערענץ האָט געעפענט דער פרעזידענט גזשעטנאַראָווסקי, וועלכער האָט ערקלערט, אז אין צוזאַמענהאנג מיט דער שווערער פאָליטישער לאַגע דאַרף די ראדאָמער בעפעלקערונג, אזוי ווי אין אנדערע שטעט, זיך פערזאָרגען מיט אַ געוויסען קוואנטום פון די נויטיגסטע שפייז-אַרטיקלען, אויפן פאַל פון אַ מלחמה-אויסברוך.

אויספיהרליך וואָסערע מינים פראָדוקטען און אויף ווי לאַנג מען דאַרף אָנגרייטען די זאַפּאַסען עסענווארג — וועגען דעם רעפערירט דער מגר. פיאָסקאָווסקי, וועלכער איז רעפערענט פון אפּראָוויזאציע-אַמט ביים מאגיסטראָט. ה׳ פיאסקאָווסקי זאָגט-אָן דעם טערמין פון בעזאָרגען זיך מיט שפייז-פראָדוקטען אויף צוויי וואָכען. דאָס איז דער מינימום. ער רעכענט אויס, אַז אין שווייצאריע גרייט מען אָן פראוויאַנט אויף 2 מאָנאַטען; אין ענגלאַנד אויף 6 וואָכען. צוויי וואָכען איז אַלזאָ דער מינימום. דערביי שטעלט ער פאָר וועלכע מינים פראָדוקטען און וויפיעל יעדע פאמיליע פון 5 פערזאָן דאַרף אָנגרייטען אויף צוויי וואָכען.

מעהל 30 קילאָגראם; ארבעס 5 קיל. קאשע 10 קילאָ, קארטאָפעל 30 קילאָ, זויער קרויט 10 קילאָ, צוקער 3 קילאָ, מארמאָלאַד 1 קילאָ, שמאַלץ 2 קילאָ, אייל 1 קילאָ, קעז 1 קילאָ, וואורשט 1 קילאָ. געטריידע-קאווע אָנדערטהאלבען קילאָ. ירקות 10 קילא, זאַלץ 1 קילאָ, פּישקעס מיט מילך צו 400 גראַם—5.

דאָס איז דער מינימום אויף 2 וואָכן, וועלכער אָבער עס קען אָנגרייטען אויף א לענגערע צייט איז אוודאי גוט. מען ברויך אויף טוישען די זאַפּאַסען. דאָס הייסט עסען פון די פראָדוקטען און ווייטער טוישען אויף פרישערע.

דער רעפערענט פיאסקאָווסקי רעדט רעדט ווייטער ארום ווי אזוי מען ברויך די צוגעגרייטע פראָדוקטען פערהיטען און קאָליע ווערען.

ער בעט, אַז די פאָרשטעהערינס פון די פרויען-אָרגאַניזאַציעס זאָלען אַגיטירן זייערע מיטגלידערינס וועגען צוגרייטען די פראָוויאַנטען. און ס׳זאָל יעדע אָרגאַניזאַציע אין א פערמאַכטע קאָנווערט צושיקען איהם דעם נאָמען פון איהר אָנפערטרויטע מיטגלידערין, וועלכע וועט איהם קאָנען בייהילפיג זיין ביי אפּראָוויזירען די בעפעלקערונג. דערביי ערקלערט ער, אז ראדאָם איז גוט צוגעגרייט מיט אפּראָוויזאַציע אין פאַל פון קריעג.

אויף דער קאָנפערענץ איז געווען איינגעלאדען די היגע פוילישע און יודישע פרעסע. אר.

גאלוואניזיר-אנשטאלט און טעכנישע שלייפעריי

נעמט אָן צו שלייפען פאלגענדע מכשירים:

1) פריזירער-מכשירים: בזשיטוועס, שערלעך און האָר - מאַשינקעס.

2) מעסערס, שערן, מאַשין מעסערס און חלפים

3) אַלערליי דענטיסטישע און כירורגישער מכשירים.

צו ניקלען טיילען פון:

ראָווערען, אויטאָבוסען און דאָקטאָרסקע מכשירים.

צו זילבערן:

לעפל, גאָפל, מעסער, לייכטערס א. ד. גל.

צו פאלירן:

פאַרשידענע מעטאַלן אויף הויכגלאנץ.

סאָלידע בעהאַנדלונג!

גאראַנטיע אויף הונדערט פראָצענט

י. שטשערבאצקי זשעוואַסקיעגא 21

UNIVERSITÉ DE BEAUTÉ

CEDIB

Cedib

kremy dzienne pod puder

DLA KAŻDEJ CERY W 4CH KOLORACH

Nasz Instytut Kosmetyczny »Charme« Zeromskiego 5.

7-קלאסיגע שול = קולט = שולע

אין ראדאם (זשעראמסקי 27)

די שול-לייטונג מאכט בעקאַנט די חשוב׳ע עלטערען, אז די איינשרייבונגען פון די שילער פון I ביז VII קלאַס הויבען זיך אָן דעם 27/VIII.

די שול-קאַנצעלאַריע וועט זיין טעטיג יעדען טאָג פון 25/VIII אָן אין די שעה׳ען פון 10 ביז 2 נ. נ.

די שול-לייטונג איז אויך מודיע די חשוב׳ע עלטערען, אַז צום קומענדן שול-יאָהר איז אונזער אנשטאלט בעדייטענד פערבעסערט געוואָרען. מיר האָבען זיך צוגעפאסט צו אלע פעראָרדנונגען פון דער שול-מאכט.

1) דער שול-לאָקאל איז בעדייטענד פערגרעסערט געוואָרען.

2) די שולע האָט איינגעקויפט פיל פערשידענע לערן-מכשירים, איינגעאָרדענט א רייכע ביבלאָטעק פאַר די שילער און הערליכע גימנאסטישע איינריכטונגען.

3) כדי אויפצוהייבען דעם ניוואָ פון די אַלגעמיינע לימודים, האָט מען צו דעם ביז-איצטיגען לערער-פערסאָנאל אנגאזשירט עטליכע לערער-כחות מיט העכערע פעדאגאָגישע קוואַליפיקאציעס, וועלכע זענען דורכ׳ן שול-אינספעקטאָראט אנערקענט און רעקאָמענדירט געוואָרען.

דער פראָגראם פון די יורישע לימודים איז בעדייטענד פערגרעסערט געוואָרען. אין אונזער שולע ווערען געלערענט תנ״ך, רש״י, גמרא, עברית, יודישע געשיכטע, פאלעסטינאָגראפיע א. ז. וו.

כדי דעם פראָגראם צו ראַליזירען האָט מען צו דעם ביז - איצטיגען יודאאיסטישען לערער - פערסאָנאל צו - אנגאַזשירט דעם גימנאַזיאל פראָפעסאָר **א. שיצער.**

אונזער שולע לעגט געוויכט די יוגענד זאָל ערצויגען ווערען אויף געטרייע און טיכטיגע בירגער, צוגעפאסט צו די שווערע לעבענס-בעדינגונגען.

די אַבסאָלווענטען פון אונזער אַנשטאלט טרעטען אריין אָהן שום שוועריקייט אין די רעגירונג׳ס און פריוואטע מיטל-שולען און בעלייגען די עגזאמענס מיר גוטען ערפאָלג.

מיט אכטונג **די שול-לייטונג.**

פ. ס. שילער וועלכע האָבען געענדיגט 6 קלאסען פאָווששעכנע שולע און ווילען ענדיגען אויך די 7-טע קלאס דאַרפען זיך איילען מיט זייערע איינשרייבונגען, ווייל די 7-טע קלאס פון אונזער שולע וועט ווערען וואָס פריהער קאָמפלעטירט.

Najlepsze, najmilsze i najtańsze prezenty dla rodziny i przyjaciół

— to —

kuchenki, żelazka grzejniki do rurek poduszki i inne

Do nabycia na dogodnych warunkach w

Radomskim Towarzystwie Elektrycznym Sp. Akc. w Radomiu ul. Traugutta 53

דאראמער דאקטאר בעגעהט זעלבסמארד אין לובלין

דער ראַדאָמער באַהן-דאָקטאָר עמיל באראנסקי, איז בעגאַנגען שבת זעלבסמאָרד אין לובלין. ער האָט זיך אראָבגעוואָרפען פון א קירכע-טורם און געפונען דעם טויט אויפ׳ן אָרט.

פון «פשיאטשול-וויעדזי»

(קאָמוניקאט)

די דירעקציע פון די שולען „פשיאטשול-וויעדזי״ אין ראדאם: פאָלק׳ס-שולע, גימנאזיע און ליצעאום איז מודיע, אז די קאנצעלאַריע איז טעטיג יעדען טאָג אין די אמטליכע שעה׳ן און נעמט אָן איינשרייבונגען אין די דערמאָנטע שולען.

ŻĄDAJCIE TYLKO „RIKSZĄ" GUM..? JEDWABNE

טליכע טרויעריגע בלעטלעך פון אַ טאג = בוך

פון א ראדאמער יודישען פליט

XXXII

אין אַ שענעם העלען טאָג האָט האַנס זיך בעוויזען אין דער סאָציאַליסטישער קאָנספיראַציע אין צירין. ער איז געקומען צוריק פון בערלין און נישט אַליין. ער האָט געברענגט מיט זיך דעם אַלטען דאָקטאָר ב. גרעטאָס פאָטער און נאָך 4 גאָר וויכטיגע טהוער פונ׳ם געהיימען אַנטי-היטלעריסטישען פראָנט אין דייטשלאַנד גופא. די סאָציאַליסטען דערזעהענדיג, וואָס האַנס האָט בעוויזען אויפצוטהון אין פערלויף פון עטליכע טעג, זענען געוואָרען אזוי איבערראַשט אַז זיי האָבען זיך געוואָרפען איהם קושען. זיי האָבען געשטוינט און גאָרנישט געקענט אָבווינדערען דעם העלדישען שריט פון האַנס׳ן, וועלכער האָט געקענט אַרויסרייסען פון מלאָך המות׳ס האַנד דעם אַלטען דאָקטאָר מיט נאָך 4 גרויסע קעמפער מיט׳ן נאַציזם, וועלכע האָבען אויסגעפיהרט פערשידענע סאַבאָטאַזשאָקטען אין דריטען-רייך און נאָך דערצו זיך פערמאָסטען אויף אַנ׳אַטענטאַט געגען גרויסע טישקעס פון נאַצישען לאַגער.

האַנס איז געשטאַנען און געשמייכעלט ער האָט זיך געפיהלט שטאָלץ מיט זיין גלענצענד - אויסגעפיהרטע מיסיע. ער האָט זיך געלאָזט מאכען קאָמפלימענטען און רוהיג אויסגעהערט די לויב-ווערטער, וועלכע זענען געפאַלען אויף זיין אדרעס. די בעגייסטערונג מיט איהם איז געווען אין לשער. די סאָציאַליסטען האָבען איהם פערגעטערט. זיי האָבען שוין געוואָלט הערען, ווי אזוי אַ״ן אויף וואָס פאַר אנ׳אופן ער האָט בעוויזען אַזאַ ווינדער. האַנס אָבער האָט זיך נישט געאיילט. ער האָט געוואַרט אויף נאָך עפּעס... אויף זיין יודיטאַ. ער האָט געוואָלט הערען, וואָס זי וועט זאָגען צו דעם.

און יודיטאַ איז געוואָרען אַזוי איבערראַשט, ווען זי האָט דערזעהן דעם אַלטען דאָקטאָר, אַז פאַר איהר האָט אויפגעהערט אין דעם מאָמענט צו עקזיסטירען האַנס. יודיטאַ האָט ארומגעכאַפּט דעם דאָקטאָר, איהר רעטער, און נישט געוויסט וואָס צו טהון מיט איהם. זי האָט איהם דערקענט. ס׳איז געווען דער זעלבער, וואָס האָט זי גערעטעט פון דער גילאָטינע אין קאָנצענטראַציע-לאַגער. דער אַלטער האָט יודיטאַ נישט דערקענט. ער האָט אפילו זיין אייגענע טאָכטער גרעטאַ נישט דערקענט. ער איז געווען איינגעבראָכען און דערשלאָגען. ער האָט אויסגעזעהן עלטער ווי אלט ער איז געווען, פון די פייניגונגען און די גרויליכע יסורים. וואָס די נאַציס האָבען איהם אָבגעטהון, איז ער בלינד געוואָרן און די געדאַנקען זענען איהם צערודערט געוואָרען. ער האָט אפילו נישט געוויסט, אז מ׳האָט איהם בעפרייט. בעסער האָבען זיך געהאַלטען די אנדערע 4 מאַן. און הגם זייערע פנים׳ער האָבען דערצעהלט פון גרויסע ליידען, האָבען זיי זיך געשטאַרקט און אין זייערע אויגען האָט געברענט א פייער פון נקמה.

מיין יודיטאַ האָט זיך ענדליך דערמאָנט אין האַנס׳ן. זי האָט איהם געדאַנקט און אויך געריהמט זיין העלדענטאַט. האַנס האָט זיך אַנגעכמורעט און בייזליך אויסגערופען:

— און דאָס איז אַלץ, יודיטאַ? און וואו איז דיין עהרען-וואָרט, אַז דו וועסט מיינע זיין? —

— בראַוואָ, בראַוואָ, בראַוואָ! האָבען אַלע סאַציאַליסטען אונטערגעהאַלטען — ער איז גערעכט האַנס! ער האָט זי עהרליך און שווערליך פערדינט. נאָך היינט זאָל דאָ געפייערט ווערען די פערלאָבונג פון האַנס׳ן מיט יודיטאַ! —

יודיטאַ האָט געשוויגען. זי איז געוואָרען טרויעריג אזוי ווי איך. ס׳ווייזט אויס, אַז מיר ביידע, טאַטע און טאָכטער, האָבען פאָראויסגעפיהלט דאָס זעלבע: אַז דער האַנס וועט דאָ אריינברענגען שלעכטס. די סאַציאַליסטען האָבען דאָס ערשט שפּעטער דערזעהן. דערווייל זענען זיי געווען איבערראַשט פון דעם גרויסען זיעג, וואָס זיי האָבען דערגרייכט מיט׳ן אריינציהען האַנס׳ן אין זייערע רייהען. זיי האָבען אויסגעפאָדערט יודיטאַ, זי זאָל מאָמענטאַל צו געהן צו האַנס׳ן, איהם דערלאַנגען די הענד און זיך צעקושען מיט איהם אלס צייכען, אז זי נעמט איהם פאַר א חתן.

מיין יודיטאַ האָט נישט געהאַט קיין אַנדערען אויסוועג. אויך איך האָב געמוזט שווייגען.

יודיטאַ האָט דאָס אַלץ געטוהן און געוואָרען האַנס׳עס כלה...

און דאַן האָט האַנס, אַ״אויפגעלעבטער, אַנ׳אויפגעהייטערטער גענומען דערצעהלען, ווי אַזוי די געסטאַפאָ אין בערלין האָט איהם אויפגענומען און אויף וועלכע בעדינגונגען ער האָט ארויסבעקומען דעם אַלטען דאָקטאָר מיט די 4 סאָציאַליסטען, אויף וועלכע עס האָט שוין געוואַרט די האַק פון דער גילאָטינע.

ענדליך האָט ער קאָמוניקירט:

— קאמראַדען, איך האָב דער געסטאַפּאָ צוגעזאָגט צו ברענגען גרעטאַ׳ן און אַלפרעד׳ן. איהר פערשטעהט דאָך אַליין, אַז איך מוז אויך עפּעס געבען דער געסטאַפּאָ, כדי איך זאָל קענען ביי איר עפּעס נעמען. פאַר גאָרנישט געבען. וועט מען מיר אויך גאָרנישט געבען. נאָך מעהר: איך קען נאָך דעם קאָפּ פערלירען, ווייל דאַן וועל איך דעמאַסקירט ווערען אַלס אייער מענש. יאָ, און נאָך א זאַך, וועל איך אייך בעקאַנט מאַכען: די געסטאַפּאָ האָט מיך נאָמינירט אַלס שעף פון איר אָבטיילונג אין דער שווייץ. —

צווישען די סאָציאַליסטען איז געוואָרען א קאָנסטערנאציע. די פריהעריגע פרייד איז ביי זיי אויסגעלאָשען געוואָרן און זייערע געזיכטער זענען ארומגענומען געוואָרען פון אַנ׳ערנסטע זאָרג.

(פאָרזעצונג קומט)

TARYFA OGŁ.: Na 1-szej stronie mm 1 szp. 40 gr; w tekscie mm 1 szp. 60 gr; na ostatnie stron. mm 1 szp. 25 gr.

1-szai ostatnia strona liczą 10 szpalt

אבאָנאַמענטס פרייז: פאַר 1 חודש אין פוילען זלאָט אין פראָבינץ, בעלגיען 4 פראַנק אין אנדערע לענדער 30 סענט.

Redaktor CH.M. HERC tel. 15 - 18 .טעל Wydawnictwa „Rademer Kielcer Leben" Szwarlikowska 20